

TAXANDRIA

verschijnende in kwartalen

STEDELIJKE
BOEKZAAL
DENDERMONDE

TURNHOUT

✿ JOSEPH SPICHAAL ✿

Nr 3

Geschiedkundige aantekeningen over Gierle, vooral in kerkelijk opzicht

VERVOLG.

De inkomsten, die den pastoor toekwamen van de tienden en de goederen beliepen, volgens het verslag van den Z. E. H. deken van Amelhvoort ten jare 1765, bijna 1000 gulden, doch met den last der parochiemiessen niet alleen, maar ook van 2 wekelijksche missen te lezen; daarbij had hij ook vrije woonst. Wij zagen reeds hooger hoe onder de Fransche overweldiging de woningen en de overige bezittingen — waarbij ook de tienden moeten gerekend — aan de priesters werden ontnomen. Daarbij werden door het Concordaat van 1801 ook de bisdommen afgeschaft, en in ons land kwamen er alsdan andere tot stand. Deze waren:

1. Het Aartsbisdom van M e c h e l e n voor de departementen der Beide-Nethen en der Dijle (prov. Antwerpen en Brabant.)
2. Het bisdom van G e n t voor de departementen der Schelde en der Leië (Oost- en West-Vlaanderen.)
3. Dat van D o o r n i k voor het departement van Jemmapes (Henegouw.)
4. Dat van N a m e n voor de departementen van Samber en Maas en der Wouden (prov. Namen en Luxemburg.)

5. Dat van Luik voor de departementen der Neder-Maas en der Ourthe (prov. Luik en Limburg.)

Gierle ging dus over tot het aartsbisdom van Mechelen en bleef onder de dekenij Herenthals. Het werd echter alsdan slechts eene hulpkerk, niettegenstaande al de moeite door deszelfs pastoor Adr. Oomen (1) aangewend om het als parochiekerk van 1e of 2e klas te zien erkennen. Deze pastoor, die alsdan naar Holland was moeten vluchten en die te Breda het Seminarie had opgericht, waarvan hij tijdens de vervolging voorzitter en leeraar was, deed als redenen tot het behoud zijner parochiekerk gelden: dat Gierle tijdens de Fransche republiek kantonplaats was, dat het twee uren van Turnhout verwijderd is, dat het vroeger eene moederkerk was, dat de kerk een der grootste en schoonste uit den geheelen omtrek is. Zijn verzoek werd echter verworpen; hij gaf dan zijn ontslag en werd vervangen door Fr. Jos. De Gruyters (2), die den 25 Mei 1803 door den Z. E. H. Van Kessel, deken van Herenthals, tot pastoor der hulpkerk van Gierle werd aangesteld. De bevolking der parochie van Gierle heeft, gelijk de andere kempische dorpen, in den loop der tijden groote veranderingen ondergaan. De oudste stukken desaangaande nog bewaard zeggen ons, dat deze al talrijk was in 't begin der XVe eeuw, omtrent de 1000; doch zij daalde zeer, vooral op 't einde dier eeuw, om wederom te klimmen van 't begin der volgende tot omtrent hetzelfde getal rond 1565; dan echter werden er 89 huizen door de oorlogen verwoest en vernield. Sedert 1610 klom nogmaals de bevolking, zoodat er weldra bij de 200 huizen gevonden werden; maar in 1666 moesten velen, vooral de ambachtslieden, (welke hier toen in groote abondantie waren, zooals zijsiemakers, smeden, schoenmakers, schoteldraaiers, messenmakers, tijkwevers), de vlucht nemen; welke ambachten geheel te niet zijn gegaan. Alsdan bleven er in Gierle maar 85 huizen meer over, waaronder vele door arme menschen bewoond, daar er te voren meer dan het dubbel hadden gestaan. (Rekeningen der Gem.) In 1760 telde Gierle 650 communicanten, in 1830 had het 940 inwoners, in 1867 waren er 1085 en thans omtrent 1380.

6. EENIGE BEROEMDE GIERLENAARS. — Gierle werd in

(1) Deze was primus in wijsbegeerte te Leuven en bekam er den graad van bachelier in godgeleerdheid.

(2) Deze was de laatste secretaris geweest van 't bisdom van Antwerpen en daarna leeraar aan 't Seminarie te Breda.

den loop der tijden gezegend met talrijke deugdzaame en geleerde mannen, met tal van priesters en kloosterlingen.

Heden telt men er 10 priesters, waartusschen een missionaris, en een twintigtal religieuzen, waaronder eene in de missiën. Doch willen wij hier ons maar bepalen bij de voornaamste beroemde Gierlenaars der vorige eeuwen, deze zijn:

WALTER of WOUTER GIRULANUS — VAN GIERLE geheten, omdat hij hier rond 1360 geboren werd. Hij muntte van jongsaf uit door zijne leerzaamheid en zijn schrander verstand, doch nog meer door zijn goede inborst. De geschiedenis verhaalt van hem, dat hij op zekeren dag, uit de school huiswaarts keerende, den moordenaar zijns vaders ontmoette en hem toeriep: "Lieve vriend, valt op de knieën en bidt, opdat ik u vergiffenis schenke." Getroffen door zulke woorden uit een kindermond gevallen, vraagt de moordenaar rouwhartig vergiffenis, en bekomt die ook aanstonds, samen met den vredekus. En wanneer men Walter later vroeg, waarom hij eerst den moordenaar had aangesproken, antwoordde hij: "Omdat, zoo ik hem later niet meer had teruggezien, hij misschien de genade van berouw over zijne misdaad, en ik de verdiensten van hem vergiffenis te kunnen schenken, zou verloren hebben."

Walter had te Gierle — waar toen reeds naar alle waarschijnlijkheid eene latijnsche school bestond — den grondslag gelegd zijner geleerdheid; hij verwierf te Parijs den graad van meester in de schoone letteren (wijsbegeerte); bestuurde daarna eenigen tijd de school van 's Hertogenbosch; doch de Heer riep hem aldra tot het klooster. In 1396, 'tzelfde jaar zijner professie, werd hij tot eerste prior van het klooster te Corsendonk benoemd. (1) Hij bleef in dit ambt tot in 1412, wanneer zijn klooster met dat van Windesheim werd vereenigd. Toen zijn opvolger in 1416 tot bestuurder van het vrouwenklooster bij Utrecht was overgegaan, werd Walter voor de tweede maal tot prior van Corsendonk aangesteld, en bleef zulks tot zijnen dood, die hem den 23 Juli 1424 te Tongeren overviel, waar hij naartoe was geroepen om een nieuw klooster te stichten. (2).

(1) Dit werd in 1393 door reg: Kanun. van S. Augustinus gesticht, en 3 jaar later door Maria van Gelder, Vrouw van Turnhout, rijk begiftigd.

(2) De 25e prior van Corsendonk was Nic. Jac. De Vrijter, ook Gierleenaar; hij bediende dit ambt van Juni 1705 tot in 1729.

2. PETRUS VAN DER HEYDEN (DE THIMO) werd den 6 Augustus 1393 te Gierle op Hemeldonk uit eene welstellende pachtersfamilie geboren. Hij legde zich op de studie toe, eerst in zijn geboortedorp, waar alsdan de koster het onderwijs gaf te beginnen van het a, b, c, tot het begin van den Donatus of de spraakleer.

De familie Van der Heyden was dan reeds in 't bezit van het patronaat der kerk van Gierle, en ongetwijfeld leerde Petrus het latijn aan, bij dat lid zijner familie, welke alsdan de pastorij alhier bezat, of ze bestuurde in zijnen naam in 't begin der XVe eeuw. Ongetwijfeld bekam hij zijn verder onderricht bij den bestuurder van de school der Bonifanten van 't kapittel van Herenthals, zulks besluiten wij uit de giften die hij bij uitersten wil aan die stichting deed.

Petrus werd alzoo in staat gesteld om weldra de lessen aan eene vreemde hoogeschool te volgen; wij zeggen eene vreemde, daar onze hoogeschool van Leuven slechts eenige jaren later ontstond. In 1410, toen hij nog maar 17 jaar oud was, zat hij op de banken der hoogeschool van Parijs; na er de graden van meester in de letteren en van bachelier in burgerlijk recht verworven te hebben, ging hij den 22 October 1416 over naar de hoogeschool van Keulen om er het kerkelijk recht te studeeren en verworf daarin ten jare 1418 den graad van licentiaat; aldaar gaf hij gedurende één jaar openbare lessen aan zijne medeleerlingen.

Toen hij 26 jaar oud was, kwam hij naar Gierle weder; doch weldra vestigde hij zich te Brussel, en werd er advocaat of gezworen taalman en in 1421 raadsman der stad voor 't Hof en de Staten.

Zijn omgang met de 2 priesters Arnoldus en Petrus Zeelmakers van Herenthals (1), de eerste alsdan pastoor en de tweede kapelaan van St. Gudula te Brussel, deden hem weldra tot den priesterlijken staat besluiten. In 1427 was hij kanunnik van St. Pieterskerk te Anderlecht. Rond dien tijd stelde Petrus zijn geschiedkundig boek op: "Historia Brabantiae. Gesta ducum et Chronicon Brabantiae." Hij werd de boezemvriend van hertog Filip van Burgondië en bekam rond 1434 eene kanunnikdij in St. Gummarus te Lier en in St. Waldetrudis te Herenthals. In deze laatste kerk stichtte hij in 1432 eene kapelanie in 't

(1) Aan deze is Herenthals zijne heerlijke Kerk verschuldigd, waaraan hij zijne goederen bij testament vermaakt in 1426 en 1428.

klein Roodkoorcken, waarvan hij het patronaat verkreeg, en deed er eene rijke begiftiging aan, onder andere ten jare 1445, om de kerk te voltrekken. In 1445 stichtte hij in hetzelfde koorcken te Herenthals eene tweede kapelanie, die van St. Pieter en Pauwel, van 3 missen ter week, waaraan hij zijne gronden schonk, onder Herenthout, Norderwyk en Morkhoven gelegen; de kapelaan daarvan moest bestuurder zijn der Bonifanten te Herenthals.

Op 61 jarigen ouderdom werd hij subdiaken gewijd en 't zelfde jaar 1454 tot kanunnik van St. Gudula te Brussel benoemd; een jaar later deed Petrus zijne eerste H. Mis, en had het genoegen nog 9 jaren als priester den Heer te dienen. In 1465 werd hij schatbewaarder van 't kapittel en alzoo werden de kostbare HH. Vaten en Reliquieën aan zijne zorg toevertrouwd, wat hem op het gedacht bracht een "Nieuw Martelaarsboek," op te stellen, dat ongelukkig verloren is gegaan. Hij schreef nog "Registrum Album," dat aanvangt met het leven van S. Gudula en vele merkwaardige bijzonderheden over dezelfde kerk bevat, daarbij nog "Registrum antiquum," dat eene kostelijke geschiedkundige diplomatische verzameling over S. Gudula bevat.

Op 't laatste van zijn leven had de bisschop van Kamerijk hem te Rome de gunst van een draagbaar altaar bekomen, dat in een der kamers van zijne woonst, Thabor geheeten, was geplaatst.

Na te Gierle in Oct. 1470 een jaargetijde voor hem gesticht te hebben, ter welker gelegenheid hij den laatsten keer zijne geboorteplaats bezocht, verzwakten langzaam zijne krachten. In zijn testament van den 28 Nov. 1473 vraagt hij zonder eenigen luister te worden begraven; kerken, kloosters en armen der stad is hij bijzonder indachtig, sticht jaargetijden in S. Pieter te Anderlecht, S. Waldetrudis en 't Begijnhof te Herenthals, alsmede te Gierle in zijne geboorteplaats, en beurzen voor de Bonifanten van Herenthals. Hij stierf den 26 Febr. 1474 en werd bij den ingang der kapel van 't Allerheiligste Sacrament, in S. Gudula kerk begraven onder een witten marmeren steen met dees opschrift:

D O. M.

Voorbijganger, deze steen bedekt niet een anderen steen, maar wel een mensch, luisterrijk door de priesterlijke waardigheid. Hij maakte zich bijna arm om de armoede van anderen te lenigen. Zijn huis stond voor iedereen open, doch bijzonder voor de

kloosterlingen, die hij in godsvrucht evenaarde. God riep hem van hier naar den hemel den 26 Februari 1474 oud 80 jaren.

Zijn standbeeld, door Geerts van Leuven gebeiteld, versiert heden de huwelijksaal van het stadhuis van Brussel en zijn borstbeeld prijkt in den gevel van 't gemeentehuis alhier. (P. de Thimo door J. F. Kieckens S. J.)

3. PAULUS EYSKENS, werd geboren te Gierle den 14 Februari 1758. Hij was zoon van J. B. Gaspar Eyskens en Anna Maria Van Duppen beiden van Gierle; zijne moeder hertrouwde in 1763 met Petrus Havermans van Merxplas.

Hij trad in de abdij van S. Bernaarts op de Schelde, werd aldaar geprotest den 16 Februari 1783 onder den naam van Pater Edmundus en priester gewijd den 11 Maart 1786. Voorbeeldig kloosterling, leefde hij aldaar in zijne geliefde abdij, als in 1797 de Fransche omwentelaars deze kloosterlingen met geweld kwamen uitdrijven. Den 5 Januari van dat jaar moesten allen de abdij verlaten. Van dan af was hun leven in gedurig gevaar; daar zij den goddeloozen eed, door de Fransche Republiek geëischt, weigerden af te leggen. Sedert een jaar leefde Edmundus met eenigen zijner medebroeders op 't kasteel van Lachenen bij Lier; doch door decreet van 17 Nivôse jaar 6 was hij tot ballingschap naar Cayenne veroordeeld. Op 't einde van Januari 1798 werd hij op vermeld kasteel, met zijne medebroeders: De Mals, Van Bever en van der Schriek, door de gendarmen aangehouden en te Antwerpen opgesloten. Van daar werd hij langs Brussel, Bergen, Douai enz. naar Rochefort vervoerd, waar hij in 't begin van Mei aankwam, in een schip opgesloten werd, en daar in de wreedste ellende verbleef tot den 1 Oogst; alsdan werd hij met een groot getal lotgenooten ingescheept en naar Cayenne vervoerd, waar hij aanlandde den 29 September 1798. Van daar verzond men hem naar de wildernis van Conomama. Kort na nadien, aangetast door de besmettelijke ziekte "de bloedloop", bezweek hij den 11 Nov. 1798 evenals zijne medebroeders De Mals en Van Bever, die hem reeds naar den hemel waren voorgegaan. "De ellende der slachtoffers dezer ziekte was onbeschrijfelijk: zij waren beroofd van alle geneesmiddelen en verschooning, terwijl een brandende koorts hunne ingewanden verslond en aanhoudende krampen hun de hevigste pijnen veroorzaakten. Een zwerm van vergiftige vliegen (moustieken) daalde op hen neder en deed door vergiftige beten hunne handen en aangezicht opzwellen, terwijl de chieken hun voeten en beenen aanvielen en de smertelijkste wonden veroorzaakten, waarin de wormen krielden. Niettegenstaande

dezen afschuwelijken toestand bleef de vrees des Heeren in hunne harten; zij moedigden elkander aan om met verdueligheid en overgeving aan Gods wil den dood te onderstaan. Er was iets bovennatuurlijks in hunne woorden en hun gedrag alsof zij reeds den voorsmaak der hemelsche vreugden gevoelden. (Het Martelaarsboek door J. B. Van Bavegem).

Het is niet onmogelijk dat de H. Kerk ze eens onder den rang der heiligen opneme. (Reeds is men met de noodige opzoeking begonnen.)

Noemen wij nog onder de geestelijken, die steeds talrijk waren te Gierle, Nicolaus Jacobus De Vryter, zoon van Cornelius en Maria Anna Pauli. Hij werd hier geboren en gedoopt den 2 December 1657, zijn peter was Jan Noydens en zijne meter Anna Verelst. Hij trad in 't klooster van Corsendonk bij Turnhout waarvan hij Prior verkozen werd, den 19 Juni 1705 en overleed aldaar in 1729.

PETRUS DE VRYTER, broeder van voornoemden, geboren en gedoopt alhier den 13 Augustus 1661. Hij trad in 't klooster der Oratorianen, werd in deze Orde pastoor te Scherpenheuvel, waar hij overleed in 1735

PETRUS MEULEMACKERS, zoon van Constantinus en van Elisabeth Mertens, hier geboren en gedoopt den 22 Juni 1687, werd pastoor van S. Walburgis te Antwerpen den 15 Augustus 1724 en overleed aldaar den 22 September 1733.

Verscheidene geleerde mannen heeft Gierle te danken aan de Latijnsche schoël die hier reeds in de 14^e eeuw bestond en waarin les gegeven werd door geleerde koster (matriculari) of kapelanen. Men onderwees er onder meer grondig de Latijnsche en de Grieksche talen.

Een dier geleerde mannen dient hier vermeld: GREGORIUS SYLVANUS (Van den Bosch.) Niet alleen was hij in gemelde talen zeer ervaren, maar hij is ook de opsteller en uitgever van een geleerd werk dat te Antwerpen verscheen: "Syntaxeos latinae didascaleon". Onder de beroemde Gierlenaren noemen wij nog:

WILLEM GOOS, licentiaat in de Rechten (1556).

JOANNES GERARDUS VAN HOOCHTEN, geboren 19 Juli 1757 zoon van Cornelius en van Maria Wuyts, vermaard rechtsgeleerde die voorzitter werd van 't Hof van Beroep te Brussel. Hij stierf in 1842, zijn borstbeeld prijkt in den voorgevel van het Gemeentehuis.

PETRUS JOANNES DE NEF, zoon van J. B. en van Catharina Van Hooghten, geboren den 16 November 1774. Hij was lid

van het Nationaal Congres in 1830, daarna Commissaris en later volksvertegenwoordiger van 't Arrondissement Turnhout. Hij stichtte in die stad het College thans door de Jezuïeten bestuurd. Hij stierf in 1844.

JOANNES GERARDUS SMOLDEREN, zoon van Jac. Gerardus en van Catharina Peeters, geboren den 10 Sept. 1773, doctor in wetenschappen der Universiteit van Leuven, vervolgens leeraar van hoogere wiskunde en Gemeenteraadslid te Antwerpen, lid der Bestendige Deputatie en der Commissie van Graf- en Gedenkschriften. Hij overleed in 1854.

7. GEKENDE PASTOORS VAN GIERLE; WERKEN ONDER HEN GEDAAN. — De eerste pastoor, dien wij in de oude geschriften vinden, is MICHELS NICOLAUS ten jare 1408.

De volgende is Hendrik de Proost of Proofft, te Gierle zelf geboren. Onder hem werd allerwaarschijnlijkst het oudste overgebleven deel der huidige kerk opgetrokken. Hij stierf te Gierle den 2 Juni 1461.

Daarna volgt JAN VAN DER HEYDEN of Van der Malen, afstammeling dier Gierlesche familie, die meer dan eene eeuw het patronaat onzer kerk heeft bezeten. Deze was een achterneef van Petrus Van der Heyden hooger genoemd. Hij bekam de graden van bachelier, licentiaat en doctor in godgeleerdheid der Hoogeschool van Leuven. Hij werd kanunnik van S. Pieters-kerk aldaar en Rector van de Universiteit van den 31 Augustus 1473 tot den 5 Februari 1475, deken in de S. Pieterskerk te Leuven in 1476, en was pastoor in Gierle en Thielen zeker van 1480 tot 1485, wanneer hij in de kerk van Gierle het passiesermoon stichtte; dat jaar volgde zijn broeder GERARDUS hem op. Deze was van 1461 meester in de wetenschappen en kanunnik van S. Pieter te Leuven. Mogelijk had hij als plaatsvervanger te Gierle in 1517 HENDRIK SPAPEN dien wij dat jaar als vicecureyt in de schepenakten vinden, alsmede van 1505 tot 1531 Hendrik van der Heyden, dien wij als priester te Gierle in die boeken opgeschreven vinden. (Mogelijk was het dezelfde persoon, want die familiën waren verwant en te dien tijde gebruikte men onverschillig soms den naam der twee familiën. 't Is ongetwijfeld deze H. Spapen die de twee of drie stukken land: spapenhof, spapenlooy en spapenboisschot aan de kerk of den pastoor maakte, alsmede de kerk en den toren herbouwde.

In 1532 vinden wij PETRUS HERMANS als pastoor genoemd, en van 1533 tot 1539 HENDRIK VAN ASCELE, als parochiaan van Gierle en Thielen aangeduid.

Thans kunnen wij den lijst der pastoors die volgen met volkomene zekerheid voortzetten, daar de nog bestaande akten ze allen opgeven.

Van 1539 tot 1569 was pastoor Walingus Coeters, geboren te Winkel-Udenhout (Holland). Hij voltrok zijne hoogere studiën aan het Standonckscollege te Leuven, waarvan hij president werd in 1530 en bleef tot 1539, wanneer hij pastoor werd te Gierle. In October 1569 maakte hij zijn testament voor den notaris Luc. Laureyssens. Daarna werd hij kanunnik van Turnhout en deken van Herenthals. Hij stichtte voor 't gemeld college twee studiebeurzen, stierf den 5 November van 'tzelfde jaar en werd in de kerk te Gierle begraven. Zijn grafzerk staat achter het kruis tegen de zuider kruisbeuk. Hij deed de spil van den toren in 1568 herstellen of oprichten. Onder hem, in 1554, kwam het patronaat der kerk aan Jac. Latomus te Leuven.

CORNELIUS WILLEMS werd na hem pastoor, doch terwijl Joachim Hilmerlinck nog eenige jaren den dienst waarnam te Gierle, verbleef hij te Thielen. ('t Was in den ongelukkigen geuzentijd.) Slechts in December 1585, na de troebelen, werd hij als pastoor te Gierle ingeleid. In 1592 vinden wij als dienstdoende pastoor zekeren CORNELIUS SERVASEN van Tongerloo's klooster.

Van 1603 tot 1624 was pastoor WALTERUS VAN HOVE, geboren te Lommel. Hij werd landdeken in 1604, in 1606 was hij ook pastoor van Poederlee; het is de laatste die Gierle en Thielen (dat in 1612 afzonderlijke parochie werd) samen bestuurde. Hij heeft hier zijn grafsteen vóór de groote kerkdeur.

Na den dood van W. Van Hove is JOANNES VAN TONGERLOO te Gierle pastoor benoemd. Deze werd te Norderwijk geboren. Hij bekam te Leuven in 1611 den graad van bachelier in godgeleerdheid, werd pastoor van Berlaar in 1612 — en in Januari 1624 te Gierle. Omtrent 1641 werd hij door den bisschop benoemd tot landdeken van Herenthals in welke hoedanigheid hij het onderzoek deed der wonderbare vinding van 't beeld van O. L. V. op 't Zand te Norderwijk. Hij gaf zijn ontslag van deken rond 1656, en stierf te Gierle den 18 Juni 1665 in den gezegenden ouderdom van 80 jaren. Op zijn grafsteen ziet men zijn wapen, nagenoeg 'tzelfde als dat der abdij van Tongerloo, doch versierd met 3 sterren, twee in de punt. Hij had voor leus: Silendo non erro, vrij vertaald: „Zwijgen kan niet verbeterd worden.” Hij stichtte ook eene studiebeurs voor Leuven.

NORBERTUS DANIELS, door den voorgaande voorgesteld en

door 't bisdom tot pastoor aangeduid in 1665, werd in 1667 vervangen, ingevolge de voorrechten der Leuvense Hoogeschool, door CORNELIUS NAULAET, die pastoor bleef tot in 1672.

Nog hetzelfde jaar werd de Z. E. H. NIC. MART. FLAMEN (geboren te Rijsel den 25 October 1634, vroeger twee jaren geheimschrijver van den bisschop van Antwerpen, sedert 30 Dec. 1658 pastoor van Norderwijk, landdeken van den 8 Augustus 1670) den 21 October tot pastoor te Gierle benoemd. Hij bouwde in 1668 de prachtige kapel ter eere van O. L. V. op 't Zand te Norderwijk, wier wonderdadigen eeredienst door een zijner voorzaten alhier, den Z. E. H. pastoor-deken J. Van Tongerlo, was onderzocht geworden. Hij bouwde ook alhier de pastorijs in 1673, verplaatste in 1684 het dokzaal der kerk, — dat tot dan nog aan den ingang van het koor stond en versierd was met de 12 Apostelbeelden, in 't midden met een kruisbeeld en aan de twee zijden met de beelden van Maria en St. Jan, — naar den ingang der kerk onder den toren. Onder hem ook kwamen in de kerk het O. L. V. altaar in 1683, het hoogaltaar, het kruisaltaar in 1710, den predikstoel in 1714, het eikenhouten beschot in koor en sacristij. Hij stichtte en bouwde ook de onderpastorijs. In 1716 gaf hij zijn ontslag als pastoor, doch bleef deken van Herenthals en vestigde zijne woonst in 't Gasthuis aldaar. In 1714 stichtte hij eene studiebeurs ten voordeele der Gierlenaren. In September 1718 vierde men zijn jubilee van 50 jaren deken. Hij bleef dit ambt waarnemen tot einde 1729. Hij overleed den 1 November 1732, in het 99^e jaar zijns ouderdoms en werd in de kerk van Gierle begraven. Nog jaarlijks viert men te Gierle en in 't Gasthuis te Herenthals, waar ook zijn portret bewaard wordt, 't jaargetij van dien godvruchtigen en ijverigen priester.

SYLV. LAUR. JOSEPH VAN EY verkreeg zijne instellingsbrieven als pastoor van Gierle den 8 Juni 1716. Hij deed veranderingen en verbeteringen aan de vensters (1) en de zijbeuken der kerk, veranderde in 1720 de doopkapel en kocht de doopvont van S. Walburgis te Antwerpen, welk heden nog dient in vervanging van de vorige, die in 1618 gekocht was. Hij verwisselde in November 1733 zijne pastorijs, met de toelating der geestelijke overheid, met JACOBUS MOEREMANS, kapelaan op 't kasteel te Antwerpen, kapel van Mondragon. Onder hem werden groote herstellingen aan 't dak der kerk gedaan en verdween het torentje dat op het kruiskoor stond. Hij overleed in

(1) Er waren alsdan geschilderde ramen in de kerk.

Mei 1759, en de onderpastoor Guil. Peeters werd den 14 Mei deservitor benoemd.

ANTONIUS VAN DER BORGHT, de opvolger van Moeremans, te Breda in 1730 geboren, voltrok zijne studiën te Leuven, waar hij in 1750 de tweede der wijsbegeerte werd uitgeroepen; hij werd aldaar leeraar van wijsbegeerte, studeerde intusschen zelf de godgeleerdheid, werd daarin bachelier en vervolgens (in 1758) licentiaat. Den 5 Juni 1759 werd hij tot pastoor van Gierle benoemd. Na den dood van den Z. E. H. Van Amelvoort, pastoor van Herenthout, werd hij in dezes plaats tot landdeken van Herenthals benoemd. Hij overleed den 2 Maart 1790 en werd hier op 't kerkhof achter 't hoogaltaar begraven, waar men nog zijn grafzerk ziet.

ADRIANUS OOMEN, zijn opvolger, was te Teteringen bij Breda geboren den 9 Dec. 1758, deed zijne humaniteiten te Turnhout, begaf zich naar Leuven waar hij in 1780 primus in wijsbegeerte werd uitgeroepen. Hij werd vervolgens aldaar bachelier in godgeleerdheid, en dan secretaris van den bisschop van Antwerpen; in 1790 den 9 Maart bekwam hij de pastorijs van Gierle.

Tijdens de vervolging door de Fransche republikeinen (1797—1801) was Oomen onder het getal der tot ballingschap veroordeelden, — doch hij ontsnapte aan alle opzoekingen. Den 15 December 1797 werd de kerk gesloten, en den 24 verdreef men hem uit de pastorijs. (Dit gebouw werd sinds bewoond door den commissaris der Republiek). Den 22 Januari vertrok Oomen naar zijne geboorteplaats. Hij werd intusschen tot vicaris-generaal benoemd, doch verbleef steeds te Breda waar hij in Mei van 'tzelfde jaar het Seminarie stichtte; hij werd daarvan professor en voorzitter. In het jaar 1799 werden de pastorijs, de onderpastorijs, de borch en andere kerkgoederen verkocht; doch na het concordaat, in 1802, kocht de pastoor de pastorijs en de borch weder. In 1803, bij de herinrichting der parochiën, werd Oomen tot pastoor van Gierle hernoemd; doch, daar hij nog immer met het bestuur van Breda's Seminarie gelast en de parochie van Gierle thans maar hulpkerk meer was, nam hij den 26 April van 'tzelfde jaar zijn ontslag. Hij werd pastoor-deken van Breda, later bestuurder van 't klooster te Dongen, waar hij den 8 Januari 1847 overleed.

FRANC. JOSEPH DE GRUYTERS, geboren te Antwerpen den 17 Maart 1769, bachelier in godgeleerdheid, werd secretaris van den bisschop van Antwerpen. In 1800 werd hij professor in 't Seminarie van den Ypelaar nabij Breda; den 25

Mei 1803 werd hij hier als pastoor ingeleid door den Z. E. H. Van Kessel deken van Herenthals; hij moest deze plaats echter den 23 Maart 1810 verlaten om zwakte der oogen en werd (gedurende 23 jaren) bestuurd van het gesticht der achtbare vrouw van Celst te Antwerpen. Hij is aldaar in den Heer ontslapen den 28 September 1844, en nedergelegd in den grafkelder van het klooster te Deurne.

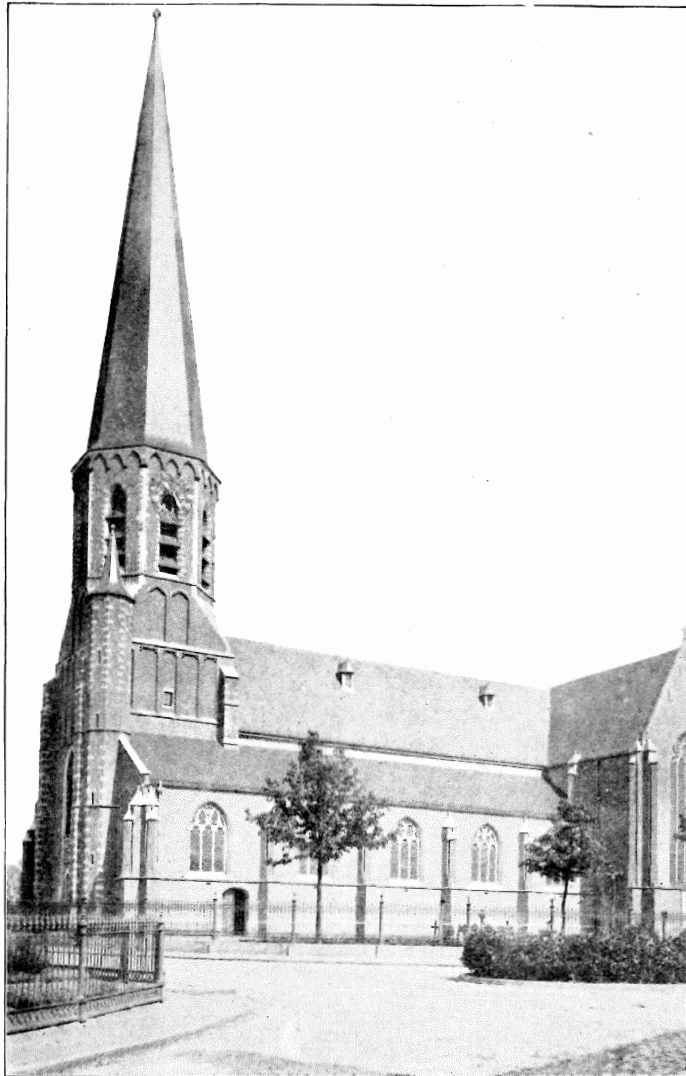
MARTINUS VALENTYNS, te Santhoven den 24 Augustus 1764 geboren, priester uit het Seminarie van Antwerpen, was rector der kapel van Zondereigen, wanneer hij den 30 Maart 1810 pastoor van Gierle benoemd werd. Hij overleed er den 30 Mei 1826. Hij liet in 1823 de biechtstoelen van 't kruiskoor maken.

PETRUS JOANNES BARTELS, neef en opvolger van Valentijns, werd te Turnhout geboren den 21 April 1796, priester gewijd in December 1818, dezelfde maand onderpastoor te Broechem, werd in Mei 1826 onderpastoor alhier en pastoor den 26 Juni daaropvolgende. Hij stierf er den 28 Maart 1870. Onder hem werd het beste wit gewaad voor de kerk vervaardigd. Onder hem kwamen hier in 1860 de Ursulinnen; zij begonnen aldaar hunne lagere school voor de meisjes en weldra hun pensionaat.

FRANC. PETRUS LUCAS LE BON, geboren te Gheel den 5 Mei 1815, werd onderpastoor in Borgerhout den 29 Januari 1841, ging in dezelfde hoedanigheid over naar Gierle den 15 Maart 1845, en werd hier pastoor den 24 Juni 1870. Hij stierf den 31 December 1891. Hij liet den besten mantel voor het O. L. V. beeld, het beste vaandel en den draaghemel voor 't Allerheiligste vervaardigen en liet in 1873 den geborduurden kazuivel herstellen. Hij zorgde in 1879 met de medehulp van al de inwoners voor het oprichten der katholieke school.

JOANNES CAROLUS STYNEN, geboren te Lille den 3 April 1841, werd onderpastoor te Schooten den 5 April 1865 en pastoor alhier den 26 Maart 1792. Hij overleed den 17 April 1902 en heeft voor opvolger

CAROLUS VAN ROOY. Dank aan de welwillende medewerking der parochianen, werd niet alleen het bezetsel der kerk vernieuwd, maar de kerk vergroot, voorzien van een eikenhouten weltsel, een gansch nieuw dak en eene nieuwe sacristij. Het hoogaltaar, dat gansch vervallen was en de verschijning van Jezus aan de twee leerlingen van Emmaüs verbeeldde, werd door een gothisch vervangen, vervaardigd door H. Maes, beeldhouwer te Vorsselaer en Junesse, zilverdrijver te Antwerpen; in geheel

De Kerk te Gierle.

de kerk werden geschilderde glasramen geplaatst uit de werkhuizen van L. Grossé te Brugge. Genoemde beeldhouwer maakte ook de twee nieuwe biechstoelen, de gestoelten en de zijaltaren.

In 1905 werd het hoogkoor, door H. De Clerck en in 1912 't overige der kerk door V. Verstreyden geschilderd.

8. GODSDIENSTIGE INSTELLINGEN. — Van ouds muntten de Gierlenaren uit door hunne genegenheid tot O. L. Vrouw, de patrones der kerk en der plaats. De oudste broederschap, waar de archieven van Gierle gewag van maken, is die van O. L. Vrouw, S. Barbara en S. Catharina; daaraan werd in 1479 eene stichting gedaan; den 13 Februari 1482 schrijven de latén van Thielen (of bestuurders van dat laathof) in hun register een chyns op van 2 ½ schellinck grooten brabant's ten voordeele van gemeld broederschap, welke jaarlijksche som den 5 Februari 1515 geplaatst of overgezet werd op een huis met hof en land gelegen te Gierle op 't Middenveld.

Deze broederschap had haar eigen altaar (1) in de kerk, dat van O. L. Vrouw, waaraan eene wekelijksche Mis gesticht werd in December 1639 door Mar. Sas, en in 1669 eene wekelijksche Mis van Requiem door Hr. en Cla. Van den Bosch. Die broederschap had ook haar eigene regeerders.

Gierle had reeds van ouds, zeker in de 16^e eeuw, zooals wij vroeger zegden, eene kapel op 't gehucht Royen, die toegewijd was aan O. L. Vrouws Bezoekings-feest den 2 Juli. Daaraan werden in de vorige eeuwen eenige stichtingen gedaan, onder andere eene met last van eene wekelijksche Mis (thans 's Zaterdags) door den onderpastoor te doen; zij had ook hare eigene regeerders. Daarbij bestaan sinds eenige jaren nog 3 andere kleinere kapellen ter eere van O. L. V., door de godsvrucht der geloovigen opgericht, te weten: op de Venzij, nabij 't gehucht Hemeldonck en nabij den Haspel.

Om den eeredienst van O. L. V. aan te vuren en aan de godsvrucht der geloovigen te voldoen, werd hier reeds over tal van jaren, de jaarlijksche processie naar O. L. Vrouw van Scherpenheuvel opgericht. Wij vinden ze reeds vermeld in 1819, en thans duurt ze nog immer voort. Reeds twee jaren te voren, in

(1) Vóór 1565 vond men in de kerk deze altaren: 1. het hoogaltaar aan 't H. Sacrament, 2. dat van O. L. V. (waarin ook de beelden van S. Barbara en Catharina stonden), 3. dat van S. Sebastianus, 4. dat van den H. Geest en 5. dat van 't H. Bloed.

1817, was alhier de Broederschap van den Allerh. Rozenkrans kerkwettelijk opgericht. Sindsdien maakten daar bijna alle parochianen deel van, en zij hielden er aan niet alleen den 1en Zondag der maand aan de processie en het Rozenhoedje in de kerk te komen deelnemen, maar ook elken avond gezamenlijk in de huisgezinnen dit schoon gebed aan Maria op te dragen. Daarbij werd in 1861 eene Congregatie voor de jonge dochters te Gierle opgericht onder de vereering der Onbevleete Ontvangenis van Maria. Deze hielden er aan ware kinderen van Maria te zijn, komen elken Zondag in eene kapel, die daarvoor ook werd opgericht samen, om er Maria te bidden, hare deugden te roemen en dezelve na te volgen. In December 1911 vierden zij met de grootste plechtigheid het 50-jarig jubelfeest hunner Congregatie, die thans over de 100 leden telt. (1)

Niet minder merkwaardig is de godsvrucht der inwoners zoo tot Jezus in 't Allerheiligste Sacrament als tot zijn H. Kruis en zijn H. Hart. Ten bewijze kunnen hier dienen: 1. De stichting van het passiesermoon die in 1482 gebeurde, door pastoor J. Van der Male (Van der Heyden); 2. de merkwaardige reliquie van 't H. Kruis, welke waarschijnlijk, samen met die van de H.H. Martelaren Jucundus, Vincentius en Lucidus, die uit de katakomben van Rome komen, van daar ook werd medegebracht, ten jare 1679, door Christophorus Flamen, der sociëteit van Jezus. (2) Die reliquie was althans zeker in 't bezit der kerk in 1682, daar W. Bommaerts, zilverdrijver te Antwerpen, er alsdan een zilveren kas, in vorm van kruis, voor vervaardigde. Sindsdien wordt het feest van Kruisvinding er als feestdag en met Octaaf gevierd, en alle jaren, den Zondag onder die Octaaf, heeft er een gelegenheidssermoon, eene plechtige processie en de vereering van H. Kruis-reliquie onder toeloop van talrijke geloovigen plaats. Zelfs verleende Z. H. de Paus in 1819 voor eeuwig een Vol. Aflaat, toevoeg. aan de Gel. Zielen, op de gewone voorwaarden, aan allen die alsdan de kerk van

(1) De aantekeningen der pastoors vermelden ook nog de buitengewone feestelijkheden die er te Gierle plaats hadden, ter gelegenheid der verklaring van 't Geloofspunt der Onbevleete Ontvangenis, den 8 Dec. 1854 en bij deszelfs 50-jarig jubilee, in 1904.

(2) Buiten deze reliquieën bezit de kerk ook die van O. L. V., van S. Jozef, van S. Laurentius en van S. Gerardus Majella.

Gierle komen bezoeken en er bidden volgens 't verzoek van Zijne Heiligheid. 3. Het Altaar van het H. Kruis — vroeger dat van het H. Bloed — vernieuwd in 1710. Hieraan werd in 1693 door Corn. Proost en Em. Dockx, eene wekelijksche gezongen Mis gesticht ter eere van het H. Kruis en de bittere passie O. H. In 1819 werd dit altaar door den Paus voor eeuwig geprivilegieerd, d.i. dat elke priester die er de Mls aan opdraagt, een vollen aflaat aan de ziel voor wie hij ze opoffert kan toevoegen. 4. In 1876 werd ter vereering van 't lijden des Heeren de godvruchtige vereeniging van den wekelijkschen kruisweg in de kerk gesticht, ter gelegenheid van de oprichting der 14 statien van den H. Kruisweg. Deze statien werden in 1896 naar de kapel van O. L. V. te Royen overgebracht en in de kerk vervangen door andere in gothischen stijl — eene gift van eenen weldoener. 5. Ten jare 1876 werd ook het Apostelschap des Gebeds, dat met de Aartsbroederschap van 't H. Hart vereenigd is, opgericht en in 1903 werd dit genootschap als hernieuwd. 6. De Bond der Vrienden van 't H. Hart werd in 1903 gesticht en sinds groeiden, met de godsvrucht tot het H. Hart, ook de communiën op den 1en Vrijdag en Zondag der maand grootelijks aan. 7. De godsvrucht tot het Allerheiligste bekleedde steeds de eerste plaats bij de geloovigen: het hoogaltaar was er van in de vroegste tijden aan toegewijd. De 4 paneelen, die thans het retabel versieren, zijn allen voorafbeeldingen van dit Sacrament, zij verbeelden hetzelfde 't zij als slachtoffer, 't zij als brandoffer, zooals de offeranden van Cain en Abel, van Melchisedech en van Isaac, 't zij als voedsel der ziel, zooals de spijsing van Elias in de woestijn. Aan het hoogaltaar werd ten jare 1641 door den E. H. P. Diels eene wekelijksche gez. Mis gesticht, en deze stichting werd in 1711 en 1724 door pastoor N. M. Flamen vermeerderd. 8. De Broederschap der Gedurige Aanbidding werd te Gierle kerkwettig opgericht den 25 Januari 1796, doch zonder vastbepaalden dag, alhoewel de meeste leden, als te zien is in 't register aanvang nemend in 1796, den 1en Zondag van den Advent voor den jaarlijkschen dag hielden; echter in 1862 werd die dag op 28 Februari bepaald vastgesteld, en zulks wordt heden nog immer onderhouden ook voor 't klooster der Ursulinnen alhier. 9. Buiten de plechtige processien den Zondag onder de octaaf van 't Allerheiligste Sacrament en den 1en Zondag van elke maand, heeft hier jaarlijksch den laatsten Zondag van 't H. Sacraments octaaf, alsmede

den 2en Zondag van September (kerkwijding) en den 2en Paaschdag insgelijks eene plechtige processie plaats, die alle talrijk worden bijgewoond en zeer luisterrijk geschieden. Deze laatste werd ingesteld in de 17^e eeuw, om den geesel der pest te doen ophouden, welke alsdan hier heerschte.

9. LIEFDADIGE INSTELLINGEN. — BONDEN VAN ONDERL. BIJSTAND. — SCHOLEN.

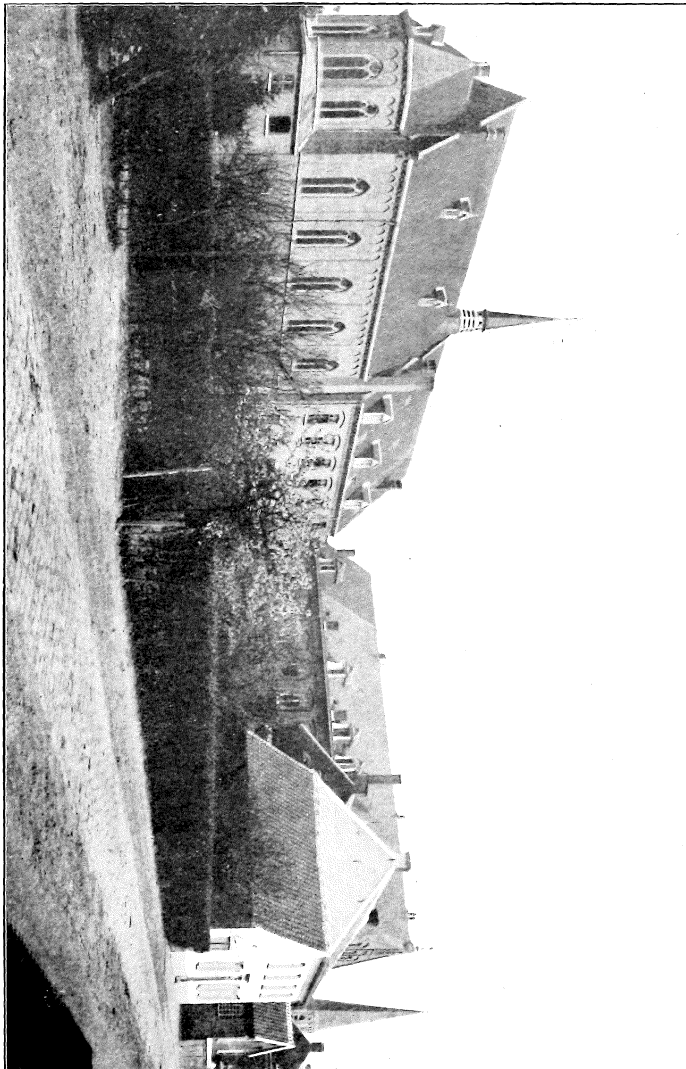
Tusschen de liefdadige instellingen vermelden wij vooreerst de Tafel van den H. Geest, wier oorsprong in het begin der christelijke tijdrekening moet gezocht worden; 't was immers in en door de Kerk zelf dat deze instelling ontstond: de giften namelijk der geloovigen werden door de geestelijke overheid van eerst af verdeeld tusschen de kerk, de bedienaars derzelve en de armen; ook was in de vorige eeuwen de pastoor steeds bestuurlid der H. Geest-Tafel. Sinds de Fransche overveldiging kwamen in ons land de zoogenaamde Armbesturen de H. Geest-Tafel vervangen; hiervan maken op vele dorpen de pastoor of de onderpastoor nog wel deel, doch op sommige gemeenten, vooral in de steden, wordt die stichting alleen door leeken bestuurd en worden de priesters er stelselmatig buiten gesloten, alsof de Kerk, waaraan zij hare bezittingen en haren oorsprong dankt, in die liefdadige stichting niets meer mocht te zeggen hebben. Te Gierle ontstond ook, bij testament ten jare 1693 door Cornelius Proost en Emer. Doekx, eene tweede liefdadige stichting, die van den schamele arme, doch deze werd vereenigd met die van het Armbestuur; alleen de gestichte jaargetijden en Missen, die er aan verbonden zijn, worden nog herkend. Voor deze noodlijdenden — de schamele armen — ontstond den 9 April 1872 het Genootschap van S. Vincentius à Paulo, dat jaarlijks door vrijwillige bijdragen en giften, zoo der leden als der geloovigen, voor eenige behoeftige huisgezinnen zorgt. Het telt thans 24 werkende en 11 eereleden en verleende in 't verloopen jaar onderstand voor een bedrag van 268 fr.

Sinds eenige jaren, dank aan ons landsbestuur, dat landbouwers en werklieden ten beste tracht ter hulp te komen, rezen overal Boerenbonden op onder de bescherming van S. Isidorus; op vele plaatsen hechtte men daaraan eene afdeeling voor aankoop van mest- en voederstoffen, alsmede eene veeverzekering; soms ook voegde men daarbij eene Raiffeisen of leenkas, alsmede eene samenwerkende melkerij. De Boerenbond ontstond te Gierle in 1892; bijna al de landbouwers maken er deel van, alsook van de paardenverzekering, die in 1910 tot stand

kwam. De samenwerkende melkerij, die sinds eenige jaren zeer bloeiend is, bleef hier steeds van den Boerenbond onafhankelijk. Voor de werklieden vooral en de nietgegoeden ontstond in 1901 de pensioenkas "Wie zaait, maait.", die thans ruim 300 leden telt.

Wat het onderwijs betreft, de Gierlenaars toonden steeds, dat zij niet alleen aan het onderwijs houden, maar ook dat zij het degelijk en vooral godsdienstig willen. In de 16^e eeuw, als hooger reeds gezegd werd, bestond alhier nog immer eene latijnsche school, waarin steeds geleerde mannen het onderwijs gaven; deze onderwijzers waren gewoonlijk de onderpastoor of kapelaan of de koster. Een reglement van de 15^e eeuw is nog in de archieven bewaard. Het was de pastoor die, met overeenkomst van 't wereldlijk bestuur, dien meester benoemde. Sinds de Fransche overveldiging ging het te Gierle met het onderwijs, zooals op alle andere gemeenten; doch het was, tot aan de wet van 1879, steeds de koster die het ambt van onderwijzer bekleedde, althans voor de jongens. Met die wet gingen al de leerlingen over tot de katholieke school, die hier, als in de overige Kempische dorpen, weldra uit den grond oprees. Het geheugt al de Gierlenaars nog, dat bij de inwijding dier school de planken vloer instortte en dat zulks een ongeval veroorzaakte, dat echter weldra ten volle hersteld was. De gemeenteschool bleef intuschen gansch ledig staan, totdat in 1884, bij 't verschijnen der nieuwe schoolwet, de gemeenteschool wederom voor het onderwijs, dat thans nogmaals godsdienstig was, werd geopend, en sinds 1896 door twee onderwijzers wordt gegeven.

10. HET URSULINNEN KLOOSTER TE GIERLE. — Den 10 October 1860 kwamen te Gierle 3 religieuzen van Thildonks klooster aan. Bij hun binnen komen in de gemeente luiden de klokken, al het volk wachtte ze af, kinderen boden haar de sleutels aan des kloosters, haar door juffrouw De Nef geschonken en dat toen slechts bestond uit kapel, refter en de noodige cellen. Door de liefdadigheid der inwoners geholpen konden zij de 4 eerste jaren slechts in hun noodig onderhoud voorzien. Alhoewel zij reeds van October 1860 het onderwijs gaven, voor de meisjes die vrijwillig wilden komen, werd haar slechts in 1864 eene kleine, onbeduidende toelaag van 300 fr. voor de twee klassen geschonken. Zij besloten weldra eene kostschool te openen en in het jaar 1876 klom het getal der pensionairen tot 30. Dat jaar kochten zij het huis thans door den H. Bestuurder bewoond; in 1878 bouwden zij den vleugel noord-oostwaarts bij. In 1896, op aanvraag van den H. Pastoor van Beersse, begon-

Klooster der Zusters Ursulinen te Gierle.

nen zij aldaar eene lagere school met eene klas; thans hebben zij er 4 klassen en 3 bewaarscholen. De lagere school van Gierle groeide intusschen ook dagelijks aan, zij telt 3 klassen; de religieuzen zorgen er niet alleen voor het onderricht der kinderen maar ook voor hun tijdelijk welzijn: het sparen werd bij de leerlingen ingevoerd sedert 1885 en in 1898 de Lijfrentkas die thans 78 leden telt. In het jaar 1901 werd het gasthuis van Beersse aan hunne liefdezorgen toevertrouwd.

Daar het getal der pensionairen steeds meer en meer toenam, zagen zij zich verplicht een nieuwen vleugel ten zuid-westen aan het klooster van Gierle toe te voegen. De eerste steen ervan werd gelegd den 1 Juni 1903 en den 29 Juni 1904 had de eerste communie hunner leerlingen in de nieuwe kapel plaats. (De nieuwe klok was daags te voren gedoopt geworden, onder den naam van Angela.) Thans zijn er de klassen, de studiezaal, de speel- en eetzaal, de slaapkamers, de badplaatsen, enz. volgens de regels der gezondheidsleer en de huidige noodwendigheden ingericht; verwarming- en verlichtingsstelsel laten niets te wenschen.

Heden ook zijn er gemiddeld 120 pensionairen, verdeeld in 7 klassen, er in begrepen eene voorbereidende afdeeling voor de leerlingen die hun examen voor den midden-jury willen afleggen. De muziekbeoefenaars kunnen er ook de noodige kennis opdoen om een diploma te bekomen voor een jury van 3 leden van het Conservatorium.

Bij hen bestaat ook eene zondagschool van 2 klassen, voor de meisjes die de lagere school verlaten hebben, wat ook het geval is voor de jongens. Deze klassen werden in April 1910 begonnen en worden druk bijgewoond.

11. DE GILDEN VAN GIERLE. — Thans bestaan te Gierle nog twee gilden, die van S. Sebastianus en die van S. Ambrosius. (1) De eerste is veruit de oudste; men vindt ze vermeld in de nog overblijvende geschriften van de 16^e eeuw. Beide hebben hun vaandel, dat over eenige jaren gansch werd vernieuwd, daarbij hunne breuken, hunne registers en het beeld van hunnen patroon in de kerk.

In vroegere eeuwen waren de gildebroeders, ten tijde van oorlog of beroerten, verdedigers van het vaderland of handhavers der rust, zij verschenen met hunne wapens in de plechtige pro-

(1) Ook de winkeliers en de kooplieden waren in de 16^e eeuw hier in gilde vereenigd en hadden hunnen patroon, S. Nicolaus, in de kerk.

cessiën vooral. Afgeschaft door de Fransche overweldigers, herleefden zij op tal van plaatsen sinds België zijne onafhankelijkheid verkreeg; doch het hoofddoel der gilden bestaat niet meer; thans zijn het slechts vereenigen van vermaak geworden.

Wij laten hier nog de oudste kaart der gilde van S. Sebastianus volgen met eene korte beschrijving van den rijken en kunst-smaakvollen breuk, die nog steeds zorgvuldig bewaard en op de feestdagen door hunnen koning wordt gedragen.

Afschrift der laatste chaert der Gulde van S. Sebastiaan te Gierle.

Alle Edele schutterlycke Hertten die met eenige begeerten beginnen die groote menigvuldige genuchte van 't Edel spel van den

Hand-Boghe.

Alsoo het convenieert aen de nieuwe opgerechte Gulden te prescriberen eenige Regels oft ordonnantien waer naer deselve hun moeten reguleeren, en dat het kennelyck is, dat veele chaerten en ordonnantien gemaect en verleent aen ettelyck Gulden binnen desen Lande van Brabant, om te houden alle minnelycke Broederschap, en schutterlycke vrintdschap, met trouble tyden verbrandt, verloren oft versleten zyn, ende dat den Hooftman en andere van de Gulde van den Edelen Hand-Boghe, binnen Gierle hen daer over aen ons beklageht hebben, van dat sy Lieden, faute van behoorelycke Chaert, qualyck haere gulde konnen bewegen tot het hanteren van den Edelen Hand-Boghe, volgens den ouden handel en de herkomste, waer door veel en diverse verschillen soudén komen te gebeuren. Om waer tegens te voorsien, geneyght wesende ter begeerte ende ernstigh versoeck der voorsz. Gulde, soo is 't dat Heer Jan Bapta van Cutsem Koninck ende den Heere Baron de Baert, berentrode et-ta tegenwoordigh Over-Koninckstabel, hr Everardus de Bruyn Onder-Koninckstabel, hr Jacobus van der Heyden en H. Boets Dekens, ende andere van den ende Onder- Regimente der Oude, Groote, ende Edele Hand-Borghe-Gulde, van den Edelen Ridder en Martelaer Sebastiaan binnen Loven, Over-hoofd van alle Gulden van den Hand-Boghe binnen den Hertogh-domme van Brabant, ende die stede en Lande van Mechelen, naer dien met rypen ende voorsinnigen raede wel nerstelyck zyn oversien veele verscheide oude Chaerten, Brieven en Geschriften onser Gulde, ende daer op wel ende in 't lanck gelet, ter begeerte als boven om eendrachtigheyt, ruste ende vrede te stellen en te

houden onder de Gulde voorsz. hun hebben de pointes vernieuwt en geaccordeert luydende als volgt.

1. Dat men jaerlyckx op den 3en paeschdaght omtrent 9 uren voor den noen op de Gulde kamer sal kiezen die Dekens, Gesworen ende Regimente, ende soo wie van de Gulde Broederen der selver Gulde aldaer niet en komt, die sal verbeuren 12 stuyvers, te betaelen sonder verdragh, ten waere dat hy wettige oorsaecke oft oorloft van den Hooftman hadde.

2. Ende soo wie gekosen wordt by den Hooftman, Koninck, Dekenen ende Gemeyne Gulde broeder om Deken te zyn, sal denselven moeten Deken wesen sonder wederseggen.

3. Item dat op den dagh van het schieten van den Voghel, ieder Guldebroeder sal schuldigh zyn te komen op der Guldekamer. Ende alsoo wie alsdan op die ure dat sy van hunnen huysse ofte kamere gaen om den Voghel te schieten, aldaer niet is, zal denselven verbeuren 24 stuyvers sonder verdragh. Ende den Voghel geschoten zynde, dat alsdan alle 't gezelschap schuldigh zal zyn wederom met hunnen koningh tot de camere van de Gulde te gaen. Ende soo wie alsdan ter maeltijdt niet en komt, dat die nochtans van syn gelaeghe sooveel gelden sal, als die ghene ter maeltijdt geweest hebbende, ende dat noch op de keur als voor.

4. Item soo wanneer den hooftman oft Deken, de Guldebroeders sullen doen dagen te komen ter seker plaetsen, dat eenighelyck van hen sal schuldig zyn aldaer te vergaederen op de boete van 6 stuyvers t'elcker reyse.

5. Item dat men jaerlycks, van Paesschen tot Baemisse naer noene ten 2 ofte 3 uren by seker ghetal van Guldebroeders soo dat by den Regimente sal geordonneert worden, sal schieten naer prys om heulen, ten miasten 13 doorganghen. Ende soo wie, synen keer wesende, niet en compareerde, sal verbeuren dry stuyvers.

6. Item dat geen Guldebroeder oft ander op eenighe maeltijdt oft Feestdaghen iemandt van andere vremde Gesellen op der Guldekamer en sal mogen leyden, sonder consent van den hooftman, Koningh oft Dekenen, op boete van 12 stuyvers.

7. Item waer dat eenigh Guldebroeder op eenighe maeltijdt oft Feestdaght syn gelaeghe niet en betaelde, sal schuldigh zyn 't selve te betaelen binnen 8 daghen daer naer, op verbeurte van 12 stuyvers sonder verdragh.

8. Item dat niemandt in de Gulde sal ontvanghen worden, dan by consent van den Hooftman, Koningh, Dekenen ende Regimente derselver Gulde.

9. Item dat die Dekenen oft Gesworen van der Gulde, ten tyde wesende, schuldigh sullen syn tegen den dagh van schieten van den Voghel ende andere Feestdagen, op de Guldekamer den kost te doen bereyden.

10. Item dat niemandt uyt de Gulde sal mogen gaen, dan op den dagh dat men den Vogel schiet, ende dat met consent van der Gulde schuldigh is, metten aengedeelte van de kosten, die van het Regiment, betaelende eerst ende vooral, 't gene des hy voor syn paert op dien dagh sullen moghen reysen, ende tot dien betaelen zyn aengedeelte van allen die kosten die de Gulde tot des sacramentsdaght daer naer sal moghen hebben, en voor syn uytgaen gelt moeten betaelen der Gulde een once silver, teghen 2 guldens 14 stuyvers.

11. Ende waert dat eenigh Landt-juweel oft schietspel begonst oft verheven worde, dat alsdan die van de Gulde hun sullen moeten reguleren naer d'instructie daarvan onder ons wesende.

12. Item dat iegelyck Guldebroeder schuldigh sal zyn alle jaeren op den processiedaght van het H. Sacrament, als men hunnen patroon ommedraegt, ofte andere solemnele processie, met synen boghe ende pylen in de processie te gaen, eerlyck ende schutterlyck, van den beginsel totten eynde, op de verbeurte van 20 stuyvers terstonds te betaelen sonder verdragh.

13. Item oft soo gevele dat eenigh Guldebroeder eenighe oneerlycke woorden sprake ofte ongeschickte wercken dede, oft handtdadigh waere op ende teghens eenen anderen, ende dat op de Guldekamere, oft ter gewoonlycker plaetsen, oft in 't schuttershof, dat terstont den twist sal moeten opgegeven worden in de handen van den Hooftman oft gezworen der Gulde: ende in geval dat hy dat weygerde, dat hy t'elcker reysen sal staen ter correctie van den Regimente naer gelegentheydt van der saecke, ende tot profyt van der Gulde terstont te betaelen 2 guldens, oft ingeval van weygeringe, te panden.

14. Item als een Guldebroeder aflyvigh wordt, sal hy schuldigh zyn synder Gulde achter te laeten synen besten Boghe, oft die waerde daarvan: 2 gulden.

15. Ende t' Uytvaert van den aflyvigen by syne vanden gedaen synde, datmen van wegen der Gulde, voor de saligheyt synder ziel, metten raede van den hooftman, Koninck ende Dekenen, sal doen een eerlyck Uytvaert.

16. Dat men jaerlyckx op S. Sebastiaensdaght sal doen een Misse ter eere van denselven H. Martelaer ende voor die saligheyt van de Guldebroeders aflyvigh ende noch levendigh, tot welcke Misse een iegelyck Guldebroeder sal gehouden syn te

komen, ende daer te offeren tot behoef van den Dienst voor schreven 1 — (2) stuyvers.

17. Ende sullen de Guldebroeders tenzelven daghe ten besten hebben 10 kolven, elcken ten pryse van 9 stuyvers, die verteerd zullen worden ter plaetsen naer den Regimente sal ordonneren, ende 't geen daer meer wordt verteert sullen de comparanten hooftgelyck moeten betaelen.

18. Item soo wat Guldebroeder ter plaetse van vergaederinge, op eenen anderen in fellen woede (δυσωρεῖς) een messe toghe sonder bloet rasten, dat die verbeuren sal eenen wegh (bedevaart) naer gelegentheydt oft ter discretie van den Regiments.

19. Soo wie ter plaetse voorschreven gelasen, bakers oft kruycken braecke, dat die sal moeten betaelen daer voor 2 voor 1; en soo hy dat dede in fellen moede dat hy daerom sal staen ter correctie van den Hooftman, Dekenen ende Regimente; ende oft denselven die schade binnen 8 dagen daer naer niet en voldede, dat hy verbeuren sal dobbel boete sonder verdragh te betaelen.

20. Item soo wat Guldebroeder hem tegen den Hooftman, Koninck oft Deken synder Gulde wederspammigh maeckte, of heuren bevelen niet onderdanigh en ware, oft oock en wilde swygen, als hem by den Regimente bevolen wordt, dat die 't elcken verbeuren sal 12 stuyvers.

21. Item soo wanneer de Hooftman oft Gesworen der Gulde doen daeghen ende sy ter gezetter uren selver daer niet en zyn, dat deselve Hooftman oft gesworen sullen verbeuren dobbel boete.

22. Item op den keusdagh ende op S. Sebastiaensdagh sullen alsdan wesen swygende hoeten, te weten dat op dese genoemde dagen, een iegelyck Guldebroeder ongedaegt te behoorycker plaetsen sal moeten gaen en compareren, dese swygende boeten sullen worden gerekend op 20 stuyvers.

23. Item die Dekenen, de Gulde ten eynde synde, sullen gehouden zyn rekeninge van den bewinde dat sy van der Gulde wegghen gehadt hebben, binnen hunnen tyde te doen, te weten tusschen Paesschen ende Sinxen.

24. Ende 't gene elck Guldebroeder in de jaer kosten moet betaelen, daer toe eens by de Dekens minnelyck verzocht synde, ende daer naer voor die Gulde geroepen, ende hy alsdan evenwel niet en voldede, dat hy daer voor sal moghen afre pandt worden, oft wel uyt de Gulde geschrapt te worden, soo het den Regimente goetduncken sal.

25. Item oft den Knaep der Gulde eenigh Guldebroeder 't onrecht ende sonder bevel van den Hooftman oft Gesworen daegde, dat denselven die boete betaelen sal.

26. Item soo verre eenige van de schutters oft Guldebroeders iet misdaen hadde, ende daeraf by den Regimente gecorrigeert worde ende denselven hem bevont gegraveert, dat hy, volgende de Lant Chaert van Brabant, sal moghen appelleren voor Koninck. Koninckstabel ende Regimente van S. Sebastiaen binnen Loven, als hooft van alle Gulden van Brabant, alwaer oock de andere 3 hoofsteden: Antwerpen, Brussel, 's Hertogenbosch ende 't lant van Mechelen bij appel komen ende om hooft vonnissen, alwaer by arrest wordt gewesen, altyds gereserveert ons afdoen, toedoen, meerderen ende minderen.

Eedt van de Gulde-Broeders.

Ick N. gelove en swere ten Heyligen dat ick den Koninck onsen genaedigen Heere, voortaan getrouw zyn sal, mynen Hooftman gehoorsaem, ende die eere ende welvaert deser Gulde soecken, mede den H. Ridder Sebastiaen, altydts houden voor mynen Voorspraecker, ende Beschermmer, oock dat ick zooveele als het mogelyck is sal onderhouden de Chaert onser Gulde gemaect ende alnoch te maecken by die van den Opper-Handboge-Gulde der stadt Loven, ende al te doen dat een getrouw schutter schuldigh is te doen: soo moet my Godt helpen ende alle syne Heyligen.

Welcken volgens hebben wy Koninck, Koninckstabels, Dekens ende andere van den opper- ende onder-Regimente van de Gulde van den Edelen Handboghe van Brabant ende Mechelen binnen Loven dese onse Chaert ende ordonnantie vernieuwt ende geaccordeert soo ende gelyck wy deselve vernieuwen mits desen aen die oude Handtboege Gulde van Gierle. In teecken der waerheyt hebben dese metten zegel onser Gulde doen bezegelen ende door onsen geeden secretaris teecken. Actum binnen Loven dezen TWEE EN TWINTIGHSTEN OCTOBRIS SEVENTHIEN HONDERT EEN EN TWINTIGH.

Zegel : D. Damman, Secretaris, 1732.

De Breuk dezer Gilde is uit zilver met de hand geslagen, gansch verguld, de ketting in zilver, rond den boord : DEN BREUCK VOER DE GILDE IN GIERLE Ao. 1643. Hij is rond.

Vier koningen hingen er hun schild, in zilver geciseleerd, ook bij aan :

1. Jan Verachteren, Koninck in 't jaer 1644.
2. Jacobus Veremeldonck, Koninck in 't jaer 1662.
3. Petrus Jacobs, koninck in 't jaer 1765.
4. Cornelius Josephus Roefs, koninck in 't jaer 1777. De vorm van alle is dezelfde als van het schild hierboven op den breuk.

De Vrijmarkt te Hoogstraten

De heer Karel Boom, kunstschilder te Antwerpen, houdt zich onledig met een nieuw doek te malen voor het Stadhuis van Hoogstraten, verbeeldende de Vrijmarkt in het jaar 1560. Wij vinden dit oogenblik wel gepast om de geschiedenis der oude Vrijmarkt te verhalen.

E. ADRIAENSEN,
Eere-Gemeentesecretaris

Hoogstraten, den 1 Mei 1913.

Eene der oudste instellingen te Hoogstraten is de Vrijmarkt van voorheen. Ongeveer zes eeuwen heeft ze bestaan. Hoogstwaarschijnlijk ingericht bij den aanvang van de dertiende eeuw, wanneer de gemeente in het jaar 1210 met eenige andere plaatsen tot *Stad* en *Vrijheid* werd verheven, is de markt met de Fransche Omwenteling afgeschaft. De markt werd gehouden den woensdag van iedere week tusschen den put, gelegen tegenover de Zwaan en de poort van het huis van Mr. Albert, bewoond door bakker C. Faes.

De waren, die werden te koop gesteld, golden vooral de voedingstoffen. Het was verboden granen, hoornvee, paarden, schapen, verkens, hoenderen en ander pluimgedierte, eieren, boter, in een woord, alle eetwaren in het *Land* van Hoogstraten gewonnen, uit te voeren, ten ware deze tweemaal op de markt

waren te koop gesteld geweest. De overtreders van het verbod werden met eene boet van twintig stuivers gestraft.

Op de marktdagen was het verboden koopers of verkoopers wegens schulden te hinderen of te vervolgen.

Het *Land* van Hoogstraten bestond uit Hoogstraten, Ryckevorsel, Wortel, Meir, Meerle en Minderhout.

De oudste Keur of verordening der Vrijmarkt dagteekent van 1327. Het boek, dat dezelve inhoudt, is zoek geraakt. Het volgende uittreksel is in ons archief aanwezig :

Extract vuyt seker out geschreven boecxken geyntituleert aldus :

« Dit syn de coren geint ende geordineert in den Lande van « Hoochstraten in den jare duysent drye hondert ende seven « en twintich, inhoudende onder meer andere poincten en arti- « culen, aldus :

« Item, soo wye syn goet vercoept buyten de mercte ende « nyet en heeft tweewerff gemerct te Hoochstraten, hy es op « eenen boet van twintich stuvers.

De Keuren of wetten van het Land van Hoogstraten werden bij den Heer in overleg met het Bestuur van de Vrijheid opgemaakt, vastgesteld en gewijzigd. Het blijkt vooral uit eene akte van 1357, op O. L. Vrouwe geboortedag in September bij Jan, Heer van Cuyk en van Hoogstraten, en Hendrik van Cuyk, gebroeders, verleend. Hierin leest men :

« Voert salmen alle coren houden der Port van Hoestraten, « gelyck dat si geordineert syn in den corbrief, ende die te ver- « randeren by rade tseren ende der vorscreve Port van Hoe- « straten.

Nochtans was het Vrijheidsbestuur gerechtigd zonder tusschenkomst van den Heer, politieke wetten of reglementen van inwendig beheer te maken.

Op Sinte Pieter en Pauwel avond van het volgende jaar sluit Jan en Hendrik van Cuyk eene minnelijke scheiding en deeling van erfgoederen. Bij deze akte wordt (Rycke) Vorsel in voordeel van Hendrik tot Heerlijkheid verheven (1). Deze blijft aan

(1) In het *Kempisch Museum*, 2de jaargang, 1891, geef ik drie zegels van Loenhout en van Ryckevorsel.

Sedert is de gemeente Loenhout bij Koninklijk besluit van den 14 Januari 1902, gemachtigd geworden haar zegel van 1552 op nieuw te gebruiken,

De Gemeenteraad van Ryckevorsel komt ook toelating te vragen om haar schepen- zegel van 1761 herintevoeegen.

de Vrijmarkt onderworpen. Andere voorbehoudingen worden gemaakt voor het geval de Heerlijkheid weder eigendom wordt van den Heer van Hoogstraten ; dit had 23 jaar later plaats bij het overlijden van Jan, zoon van genoemden Jan van Cuyk. Zijn erfgenaam en opvolger is Jan van Cuyk, zoon van Hendrik, Heer van Ryckevorsel.

Deze laatste Heer van Hoogstraten bekrachtigt den 9^{en} Februari 1406 de bestaande voorrechten der Vrijheid en schaft de belasting af, « het vier en twintigste brood », van het brood, dat op de markt wordt verkocht.

Hij drukt zich hierbij uit, als volgt :

« Item, hebben wi geloofd ende gelove onsen voirschreven « luden ende onderseten, voir ons, onsen erven ende nacomelin- « gen, dat wi hen houden sullen ende doen houden hueren « merctdach in de weke van allerhande zaken, alsoe vry ende « in alsulcke voeghen als si dien hier voirmaels plaegen te « hebben ende alsoe een hercomen is ende geweest heeft. Ende « dat wi van den brode dat ter selver merct gebracht sal wor- « den, daar wi een wyl tyds 't vier en twintichste broot af « hebben doen nemen, voirtaen nyet meer eysschen en sullen, « nemen nog heffen, by ons selven, noch by yemand anders in « enige manieren.

De toestand van de Vrijmarkt blijft nagenoeg dezelfde tot in de 16^e eeuw. Dan verdwijnt stilaan de oude slenter. Dit is voornamelijk te danken aan den langdurigen vrede, de algemeene welvaart en in het bijzonder aan den grooten bouwiever van den eersten Graaf van Hoogstraten, Antonis van Lalaing, en zijne edele gade Elisabeth van Culemborg. Hun aandenken blijft ten eeuwigen dagen in eere.

De keure van 1327, in het jaar 1534 bij Antonis van Lalaing en

Over de samenstelling van den naam van Ryckevorsel geven wij ook eenige woorden uitleg.

De heer de Raedt tracht nadien in *Ons Volksleven* van Brecht deze stelling onder taalkundig oogpunt te weerleggen, en zegt dat indien werkelijk *Rycke* hier staat voor Hendrik zou men *Rycks* en niet *Ryckevorsel* schrijven.

Ik ben van gevoelen en blijf hierbij, dat hier vooral rekening dient gehouden te worden met de gewoonten en gebruiken.

Niemand zal hier eraan denken te zeggen : Jansstoel, Peerslepel, Jaaksvork, Rikstafel, maar wet Jannestoel, Peerelepel, Jakevork, Riketafel, en bijgevolg ook *Rikevorsel* of, volgens de oude spelling *Ryckevorsel*.

bij goeddunken van Burgemeester, Schepenen en Gezworen der Vrijheid door eene nieuwe vervangen, wordt in 1548 en 1555 herzien en verbeterd bij ordonnantie van Elisabeth van Culemborg, Gravin weduwe, en Philips van Lalaing, 2^{den} Graaf van Hoogstraten, neef en opvolger van zijnen oom Antonis, in huwelijk met Anna van Renneberg, dochter van eene zuster van Elisabeth van Culemborg.

Het nieuwe keurboek verplicht de verkoopers voortaan hunne waren eens in plaats van twee keeren te markten, zooals de keure van 1327 voorschrijft.

Het bouwen van de monumentale kerk en toren, van het Stadhuis, de Kapel van het Clarissen klooster, het ommuren van het Begijnhot, en het vergrooten en versterken van het Gelmelslot tot eene sterkte van eersten rang, werken die de Vrijheid is verschuldigd aan den eersten Graaf en zijne edele echtgenoot, alsmede het oprichten van vele schoone huizen, geven aan de Vrijheid gedurende ruim dertig jaren eene buitengewone bedrijvigheid en welstand. Daarbij, na de verheffing van het Land van Hoogstraten tot Graafschap (1518), worden andere gemeenten hierbij ingelijfd, en neemt het veld der Vrijmarkt eene merkelijke uitbreiding. Dat er gesmokkeld wordt, laat zich verstaan. Op zulk uitgebreid gebied is het moeilijk eene behoorlijke waakzaamheid uit te oefenen.

Doch wereldsche zaken zijn gewoonlijk van korten duur. Als alles gezond is, handel, nijverheid en landbouw hun toppunt van bloei naderen en de weelde overheerscht, krijgt de vrede vleugels en trekt er van onder. De alvernielende Spaansche oorlog met zijne teugellooze gruwelen en gewelddaden breekt uit, en stelt aan de rust en welvaart van ons land een einde.

De eerste jaren gaan redelijk kalm voorbij, maar van af 1578 begint de troepenbeweging voorgoed, en niettegenstaande de moeilijkheden, waarmede de inwoners hebben te kampen, houdt de Vrijmarkt, nogal regelmatig stand tot het jaar van de inneming der stad Antwerpen. In den nawinter van 1584 verliest alleen de Graaf 6765 zware eiken boomen en eene groote menigte kleine eiken, die voor brandstof door het krijgsvolk zijn afgehouden. De opneming hiervan bij de boschwachters vastgesteld, is bij Burgemeester en Schepenen bevestigd.

Jaar op jaar gaat het slechter. In 1590 telt de Vrijheid 242 huizen, 24 brouwerijen en 207 schuren minder, welke de soldaten

afgebroken of afgestookt hebben. Nog 70 woningen blijven recht, doch zijn zoodanig gehavend, dat ze nauwelijks bewoonbaar zijn.

In de omliggende gemeente is het weinig beter, behalve Meerledorp, dat niet op de groote baan naar Breda is gelegen. Meersel krijgt zijn aandeel.

De groote storm is wel afgelopen, maar de inwoners zijn gevlucht, de huizen vernield, bosschen, boomen en ander houtgewas afgehouden, geheele velden liggen braak of zijn in heide en vogelweide herschapen. De ellende is algemeen. Het volk is ziek aan ontberingen. Vele menschen sterven van groote armoede en aan kwade ziekten, den gewonen nasleep van den oorlog.

In 1602 geraken Spaansche soldaten aan 't muiten, en nemen met geweld bezit van het Gelmelslot. Dit kost de Vrijheid nog eens 36 huizen, twee brouwerijen en vier arme woningen. De schade, alsdan aangericht in 's Graven bosschen, beloopt tot meer dan 200.000 Karolus gulden.

Zware lasten, aan weerszijde der grens te betalen, verdrukken de arme inwoners. De muiters stroopen de geheele provincie af, en eischen ook hun aandeel van de Vrijheid.

Eene poging om het kasteel van dit lastig volk te zuiveren wordt, met de hulp van Prins Maurits den 10 Augustus 1603, afgeslagen. Drie jaar nadien treft de Spanjaard eene overeenkomst met de muiters, en wordt het Gelmelslot van de woelzieke soldaten ontruimd.

In 1608 telt de Vrijheid 43 huizen en 20 hutten om in te schuilen, 360 communicanten (1), 69 bunderen bebouwd land en 43 bunderen weiden, beemden en dreezen; het overige land ligt nog in vogelweide en heide. Drij ploegen zijn in gebruik. De eigendommen zijn allen zwaar belast, en de Vrijheid staat bovendien voor eene jaarlijksche schuld van ruim 872 Karolus gulden.

De nijverheid en handel, waarop de bevolking der Vrijheid voornamelijk bestond, was gansch ten onder gebracht, en de inwoners hadden de middelen niet meer tot de heropbeuring. In 1609 is het eenigszins beter. Bij besluit van den 4ⁿ Januari herstelt de Graaf (Antonis III) de donderdagsche zitting der buiten schepenbank.

(1) Vroeger telde men 1200 communicanten.

Men dient te weten, dat, ingevolge de ordonnantie op het stuk van justitie, de Schepenen van de Buitenbank alle donderdagen van 14 tot 14 dagen zitting houden « *om te bedinghen alle réél saecken* » en alle woensdagen van 8 tot 8 dagen « *alle actien, personneele ende schatschulden.* ».

Tot groot nadeel sommiger partijen is de donderdagsche zitting verscheidene jaren geheel verwaarloosd « *ter oorsaecke* » zegt het besluit « *ende gedurende die verwoestinghe des Lants* » « *ende ongeregelde vreetheyt deser oorloge sedert die belegeringe* » « *der stad Antwerpen ende nu omtrent XXV jaeren geleden,* » « *doordien die Buytschepenen niet sonder groot gevaer totter* » « *Bancke aldaer consten gecomen, ende sulcx alleenlyck met* » « *convoy op de woensdaegsche mercktdagen* ».

De Graaf, na den Drossaard gehoord en het goeddunken van zijnen Raad te hebben ontvangen, beveelt ernstiglijk de ordonnantie voortaan te achtervolgen op « *verbeurte van den* » « *dobbelen breucke die iertyts is opgesteld, tegen deghene* » « *sonder noot oft wettighe oorsaecke achterbleven oft versuy-* » « *mich waeren.* »

De Vrijmarkt blijft wel is waar in voege, doch het keurboek wordt niet stipt nageleefd. De onveiligheid der banen, de onzekerheid der tijden, het gebrek aan krachtdadigheid vanwege het Vrijheidsbestuur zijn oorzaak hiervan.

Verscheidene opkooopers hebben sedert eenige jaren vrijspel en drijven ongestoord hunnen handel; keuren en geboden worden over het hoofd gezien. Het volk gewent zich hieraan, en ondermijnt de Vrijmarkt in haar bestaan.

Het slecht voorbeeld vindt overal navolgers in de andere gemeenten, waarvan de inwoners eindigen met te weigeren naar de markt te komen, onder voorwendsel dat de wegen niet veilig genoeg zijn. Het gaat zoo ver, dat de ingezetenen van de Vrijheid genoodzaakt zijn de omliggende plaatsen af te loopen, om zich boter, eieren en andere eetwaren aan te schaffen. In de Vrijheid zelfs is niets meer te krijgen, doordien de bevolking nog uitsluitend bestaat uit handwerkers, ambachtslieden, geestelijke personen, kloosterlingen en arme begijntjes.

Het Gemeentebestuur van Ryckevorsel wil zelfs de geldigheid van de voorrechten der Vrijheid betwisten. en spant in 1609 een proces in voor het Hof van Brabant. Wij komen hier later op terug.

(A) Verscheidene jaren nadien, den 27 Februar 1617, beveelt de Graaf, Karel van Lalaing, een streng toezicht te houden op het overtreden van de marktdagen. Hij verleent aan de Officieren en de keurmeesters van het graafschap de macht om de overtreders aan te houden en hunne koopwaren aan te slaan.

De Drossaard van Eeckeren en de Schout van Brecht zullen alle mogelijke hulp verleen. De overtreders zullen te recht staan vóór de Schepenen der Vrijheid, en niet voor de Wet-houders der plaats, waar de overtreding is bestatigd. De laatste maatregel is stellig genomen opdat de betichten hunne straf niet zouden ontsnappen.

(B) Den 29 October 1620 dient de Vrijheid den Graaf eene klacht in, doordien zij « *geschapen syn een nieuw proces tegens* » « *die van den dorpe te moeten aenveerden, gelyck sy tegens* » « *die van Ryckevorsel proces in den Raede van Brabant syn sus-* » « *tinerende tot conservatie van de autoriteyt van de Heere Grave* » « *ende haere gerechticheyt, ende oude immemoriale possessie.* ».

Zij aanzoeken zijne hulp en bijstand. De Graaf verlangt de stukken van het proces te zien om de noodige maatregelen te treffen tot behoud van zijn gezag en het onderhouden van het keurboek. Zijne Excellentie zal de Vrijheid steunen tegen alwie tegen het keurboek misdoet.

(C) Den 2 september 1626 verleen. de Staten der Vereenigde Nederlanden, aan de inwoners van de Vrijheden en de dorpen, gelegen onder de kwartieren van Breda, Bergen-op Zoom, Ryen, Herenthals, Hoogstraten, Achel, Santhoven, enz. toelating om hunne vruchten, granen en groenten te verkoopen en te vervoeren naar de steden van wederzijde de grens gelegen. Hun is ook vergund in 's vijandssteden te koopen en naar hunne woonplaatsen te voeren « *'t geene sy tot haer lyffsnoottruft,* » « *huyshoudinge, vorderinghe van haer handwerck ende reparatie* » « *van haer huysen ende schueren van doen zullen hebben, ende* » « *dat sy 't selve wederom tot gerieff alleen van de ingezetenen* » « *sullen moghen uytvercoopen mette cleenen.* »

De onrust wijkt langzamerhand voor den vrede en het volk komt tot besef terug. De ambachten hebben werk, nijverheid en handel treden een nieuw tijdperk in.

(D) Het volgende jaar, den 21 April 1627, op verzoek van eenige boterkoopers van Meir, Meerle en Wortel, machtigt het

Hof van Brabant boter, hoenderen en andere eetwaren op te koopen om ze naar de markt te Antwerpen te voeren. Het verzoekschrift steunt op de langdurige gewoonte. Zoolang de inlandsche oorlog heeft geduurd, is het hun geoorloofd en toegelaten geweest eetwaren ten platten lande op te koopen en naar Antwerpen te voeren; op de onveiligheid der banen, die de opkoozers belet naar de markt van Hoogstraten te komen om hunne aankoozen te doen; op het sluimeren van de Vrijmarkt die bij den oorlog zoo zeer is te niet gegaan dat er kwalijk verteerd of verhandeld wordt. De Officieren van den Lande, luidt verder het schrift, om het opkoozen van levensmiddelen te beletten, verklaren te handelen in uitvoering van het plakkaat van Zijne Majesteit van den 12 October 1598, vernieuwd den 6 Maart 1627.

De verzoekers melden in hun smeekschrift niet, dat sedert de rust wederkeert, de Vrijmarkt regelmatig gehouden wordt; dat hunne handeling strekt om de markt te ondermijnen en de sluikhandel, dien zij drijven in overtreding is van het keurboek, hetwelk in alle geval behoort gehandhaafd te worden. De soldaten, die dagelijks doortrekken, maken de wegen onveilig en gevaarlijk, maar dat hindert onze kooplieden niet met hunne koopwaren in Antwerpen te geraken om ze daar aan den man te brengen.

Het besluit van het Hof van Brabant van den 21 April is voor de Vrijheid eene verrassing. Stellig is zij niet geraadpleegd.

Burgemeester, Schepenen en Gezworen, na den toestand ernstig te hebben overwogen, dienen eene klacht in, waarop (E) den 31 Augustus het Hof verklaart, dat Hoogstraten in 't bezit van de Vrijmarkt moet blijven, en de inwoners van den Lande gehouden zijn hunne provianden op de markt te brengen, zooals het keurboek voorschrijft. De personen, die hieraan beletsel stellen, zullen vervolgd worden, en ingeval van « oppositie wey- » geringhe oft vertreck, daeght d'opponenten te compareren « voor onsen seer lieve ende getrouwe die Cancelier ende Luyden « van onsen Raede van Brabant, om aldaer die redenen van « hunder oppositie, weygeringhe oft vertreck op te doen en te « verclaeren, 't antwoorden ende in de saecke voorts te proce- » deeren soo behooren sal. »

Eenige dagen nadien, den 14 en 16 September, komt de deur-

waarder Bonaerts van Turnhout om de opkoozers te dagen ten einde den 6 October voor het Hof van Brabant te verschijnen.

Ondertusschen gaan de kooplieden ongestoord voort met smokkelen alsof er niets gebeurd is, terwijl de Vrijheid strengcr voorzorgen neemt om het te beteugelen.

Jacob Voet van Meerle en Peeter Peetersen van Meir komen den 10 September 1627 vóór notaris Jacques Van Huffel te Antwerpen verklaren, dat, in strijd met de akte van den Rade van Brabant van den 21 April 1627, die van de Vrijheid van Hoogstraten hen hebben vervorderd « Peeter Peeterssen, comende « met zyne karre, geladen met boter en hoenders, vuytten Lande « van Breda, tot in den dorpe van Meere, feytelycken te abor- « deren ende aentevatten op 's heerenstraet des voorschreven « Peeters karre, ende deselve gevoert binnen de Vryheyd van « Hoochstraeten, alwaar sy de voorschreven boter ende hoen- « deren hebben ontladen, pretenderende deselve verbeurt te syn, « onder 't d'ecxele, dat hy de voirschreven waren op de dorpen « van den Lande van Hoochstraeten zoude hebben opgecocht. « Soo oock is overcomen de voorschreven Jacob Voet passee- « rende op den negensten dezer loopende maendt septembris « door de voorschreven Vryheyd van Hoochstraeten met syne « karre, insgelycx geladen met boter ende hoenderen, omme « dezelve ter merckt te brengen binnen deze stadt van Antwer- « pen. » Peeter Peeterssen verklaart ten slotte dat « zy hem over « eenige maanden oock noch hebben afgenomen acht en twin- « tich ponden boteren. »

Advokaat M. Van den Hove zendt, namens andere belangheb- benden, een rekwes tot den Kanselier van Brabant om te kla- gen, dat, in strijd met het besluit van den 21 April, de Vrijheid alom de wegen laat bewaken om de victualiën welke de koop- lieden voornemens zijn naar Antwerpen te voeren, af te nemen en verbeurt te verklaren. Het stuk wordt den 13 September uit Brussel verzonden aan de gemeenteoverheid om binnen de veer- tien dagen hierop te antwoorden, en verzoeken tegen borg- stelling de aangeslagen koopwaren terug te bezorgen. Een deur- waarder bevestigt den 24 September, dat Hendrik van Geel borg stelt en dat hem door den Burgemeester Jochem Van der Veken de waarde van de boter is ter hand gesteld, waarmede hij tevreden is. Den vijftienden van dezelfde maand dient Peeter

Peeterssen vóór de Buitenbank van Hoogstraten eene klacht in tegen zijne aanhouding bij de keurmeesters Jaspar Wachmans en Dilis de Visscher, en het verbeurd verklaren van de boter die hij vervoerde. Des anderendaags wordt de klacht aan de keurmeesters beteeekend. Den 17 November verschijnen vóór Notaris Jan Van Oosten te Antwerpen, Peeter Jan Thys, Hendrik Janssen, Anneken Bertrams, weduwe van Peeter Van Eeckeren, Adriaan en Peeter Van Eeckeren, hare zonen, en Jan De Coninck, ingezetenen van Meir; Bernaard Joossens en Cornelis Gysbrechts van Wortel en Adriaan Coninckx van Meerle, zoo voor hen zelven alsmede uit naam en van wegen Jan Timmermans, alias Hertogh, Jacob Adriaan Goos, Goyvaert Willemsen, Lissen Coninckx, weduwe Adriaen Janssen en Jan Cort, inwoners van Meerle; Jacob Van Geel, Peeter Bode, Jan Mertens en Christiaan Peeters, op den Santberg, van Meir, en Jan Wouter Laets van Wortel, allen boterkooplieden, waar deze personen vóór getuigen volmacht geven aan Procureur Peeter van den Sande, om hunne rechten tegen de Vrijheid voor het Hof van Brabant te verdedigen. Den volgenden dag begeeft Procureur Van den Sande met de kooplieden zich naar het Stadhuis, waar zij de magistraten der stad gaan vinden, om hunne medewerking te bekomen. Dezen verklaren den 7 October dat zij zich voegen bij de aanleggers in het proces in den Raad van Brabant tegen de Vrijheid van Hoogstraten, « *behoefde delyck dat 't selve geschiede sonder cost of last der stadt.* » Zij bevelen M. Van den Sande, procureur der stad in den Raad van Brabant, zich hiernaar te regelen.

Heel waarschijnlijk krijgt de Vrijheid niet onmiddellijk hiervan kennis, want eerst in November 1634, dus 7 jaar later, reclamaert zij hiertegen. (F)

De toestand van de Vrijheid is nog immer doorslecht. Om hierover ingelicht te wezen heeft men slechts kennis te nemen van de inleiding van het verzoekschrift bij Burgemeester en Schepenen verzonden. Het hoeft geen uitleg. Ze luidt als volgt: « Verthoonen oytmoedelyck de schamele ingezetenen van « de Vryheyt van Hoochstraten, hoe dat deselve Vryheyt « is van seer cleyn begrype, qualyck versien van huysen, « van luttel landts ende weynige communicanten, die welcke « al te samen moeten leven van hunne handwercken ende van

« de neringe ende hanteringe die sy gewoon syn geweest te doen « op de jaer ende weeck merckten, daerop de voors Vryheyt is « gefondeert. »

Verder trachten zij de magistraten der Stad te bewegen hun besluit in te trekken om de groote kosten van een onredelijk en langdurig proces te vermijden. Zij zijn van meening en overtuigd, dat zonder de hulp der Stad de kooplieden zich zullen onderwerpen. De Magistraten houden hun besluit staande, hetgeen voorzeker is te wijten aan de tusschenkomst van invloedrijke personen, die met de boterkooplieden handel drijven en stellig op aandringen van M. Van den Sande.

De handelwijze der Antwerpsche Magistraten komt in alle geval verdacht voor. De Vrijmarkt kon aan Antwerpen niet schaden, integendeel. En waarom hun steun verleenen *zonder geldelijke tusschenkomst*?

De onvoorzichtige aanleggers van het proces loopen er mede in de val.

Menige reis naar Antwerpen en Brussel om met de avokaten te spreken, wordt bij Schout, Burgemeester of Schepenen gedaan, waarbij de fooien niet worden vergeten om de verdedigers aan te wakkeren die hunnen ossenstap er niet eens voor verleggen, doch telkens hunne bezoekers met schoone beloften en groote woorden weten te paaien.

(G) Zoo bevindt zich in 1627 de Schout Boterpot te Brussel om de belangen van de Vrijmarkt. Van den Sande is hierover niet tevreden. Den 14 October schrijft hij aan zijne lastgevers: « *Ick can nyet droomen wat de schouteth alhier soo lange is maeckende.* »

Hij kan ook niet begrijpen waarom de Schout de *Staten gezelschap* blijft houden. Gisteren, gaat hij voort, heb ik een onderhoud met den Schout gehad en hem *eenige discoursen by forme van beclach gehouden*. Hij heeft op mijne beweegreden *egheene, ja seer maeger solutie* weten te geven.

Van den Sande neemt waarlijk zijne verlangens voor de werkelijkheid. Kan hij anders handelen en tevens zijne lastgevers rust inboezemen? En dit zoo nog vijftien jaar volhouden.

(H) In 1629 zendt de Vrijheid andermaal een verzoekschrift aan den Graaf waarin de netelige toestand van de Vrijmarkt wordt blootgelegd. Het proces, door de overheid van Ryckevorsel het jaar 1609 voor het Hof van Brabant ingespannen, is nog

immer zonder gevolg. De overheid beweert op nieuw geen uitstaan met de Vrijmarkt te hebben. De inwoners dezer gemeente verwekken insgelijks moeilijkheden. Dit slecht voorbeeld vindt overal aantrek. Het is of men wedievert om de markt te niet te krijgen.

Vertoonders hopen dat zijne Excellentie het moge gelieven een einde te stellen aan deze misbruiken; ze strekken alleen om de Vrijheid te benadeelen, tot verachting van het gezag van den Heer Grave en in versmading van zijne statuten en ordonnantiën.

(I) De Graaf, op het advies van zijn Raadsheeren en andere rechtsgeleerden, geeft den 10 September 1629, een besluit tot stipt onderhoud van de Vrijmarkt. De overtreders zullen verbeuren *hunne provisiën, waeren ende coopmansschappen die sy vergadert en opgecocht sullen hebben ende daerenboven arbitrairlycken worden gecorrigeert.*

Hij beveelt aan den Drossaard van Hoogstraten, alle andere Officiëren en Rechters zonder uitstel het besluit in al de gemeenten van het Graafschap af te kondigen en aan te plakken.

In het archief van de gemeente vinden wij ook het advies van Advokaten, die over het wettig bestaan der Vrijmarkt zijn geraadpleegd. Wij laten de stukken hieronder bij afschrift volgen.

(J) Meester Biel van Antwerpen geeft den 3 November 1629 voor advies dat aangezien de Graaf de hooge en lage jurisdictie over Hoogstraten en andere heerlijkheden heeft ontvangen, hij gemachtigd is om politieke ordonnantiën op te maken « behou-
« delyck dat se nyet ende smaeken monopolye, prejuditie van
« den Prince, belastinghe oft eygen baetsoeckinghe contrarie de
« generaele privilegiën van den Lande van Brabant ende hen
« particuliere privilegiën, soo verre sy eenige hebben. »

(K) Meester Van den Hove van Brussel geeft den 11 April 1630 zijn oordeel te kennen. Hij besluit, dat de Vrijheid niet is gemachtigd om eeniegelyk aan de Vrijmarkt te onderwerpen gelijk het Vrijheidsbestuur bij zijn verzoekschrift te verstaan geeft. Het is de geest van het keurboek evenmin. Van den Hove is van gevoelen, dat het keurboek niemand verbiedt zijne persoonlijke voortbrengselen buiten het Land te voeren om ze elders te verkoopen. Het zou overigens strijden tegen de vrijheid van handelen. Het keurboek heeft alleen den verkoop binnen het Land willen verhoeden.

De inwoners van Ryckevorsel moeten zich gedragen, evenals die der andere dorpen van het Graafschap, naar de ordonnantiën en Statuten van het keurboek van Hoogstraten. De maat van Ryckevorsel is kleiner dan die van Hoogstraten. De Graaf zou wel doen, schrijft de advokaat, dezelve af te schaffen, waartoe hij recht heeft.

De conclusies van de advokaten van de tegenpartij kwamen tot eene tegenovergestelde gevolgtrekking, natuurlijk, doch hunne redeneering mist grond en ernst. Meester Vanden Sande geeft nen dikken boterham te eten. Volgens hem zijn de privilegiën van de Vrijheid *flauwerijen*. Advokaat J. Van Buren, insgelijks van Antwerpen, geeft eenige regels te lezen. Hij vraagt of de Graaf van Hoogstraten, bij zijne aanstelling van den Hertog van Brabant, wel het recht heeft verkregen om zulke ordonnantiën op te maken. Om de inwoners van Ryckevorsel tot de Vrijmarkt te verplichten, is hunne toestemming noodig. Indien Ryckevorsel zyn keurboek bij wettigen titel heeft gekregen, heeft de Graaf het recht niet dit te vernietigen. (??)

(L) Nog een dozijn jaren verlopen, vooraleer een einde wordt gesteld aan al het getwist en gekijf. Bij vonnis van den 5 September 1640 in den Raad van Brabant gegeven, worden de rechten der Vrijmarkt erkend en gehandhaafd, doch de Vrijheid tot de helft der kosten en nakosten verwezen. Deze bedragen 840 Karolus gulden 5 1/2 stuivers; de gulden gerekend aan 20 stuivers.

Den eersten Februari 1741 neemt het Vrijheidsbestuur het volgende besluit.

Om alle ruzie en kwestie te vermijden wordt aan de burgers toegestaan de granen of lijftochten voortaan te koopen, zoohaast ze op de markt komen.

De brouwers en de bakkers der Vrijheid zullen hunne inkoopen niet mogen doen voor klokslag van 11 ure op pene van 6 gulden boet.

Voor andere opkoopters zal de markt open zijn op klokslag van 12 ure 's middags, op pene van zelfde boet.

De granen zullen met de maat der Vrijheid gemeten worden, behalve de haver. Hiertoe zal de maat van den Heer Hertog van Hoogstraten gebruikt worden. De verkoopers zullen voor meetgeld twee oorden voor ieder veertel betalen.

Den 10 September van genoemd jaar wordt het besluit van Graaf Karel, van den 10 September 1629, nogmaals aangeplakt waartoe reden zal geweest zijn.

In algemeene vergadering van Schout, Burgemeester, Schepenen en Gezworen van den 30 November 1757, geeft de Schout verslag over « *zijne devoirs, aangewent omme de interdictie van wegens het Gouvernement deser Nederlanden op 31 januarij laatst aen ons gedaen van publieke graenmarkt te houden* » waarover hij tot heden nog geen voldoening heeft bekomen.

De Raad gelast de Schout zich naar Brussel te begeven om « *lichting der interdictie te bekomen en, bij weigering, rekwes te presenteren in den Raad van Brabant, ten fine van maintainue in onse possessie der Vrijmarkt.*

Voldoening wordt aan den Raad geschonken.

De Fransche Revolutie doodt de oude Vrijmarkt.

E. ADRIAENSEN.

Bijlagen

A

Wij, Carolus van Lalaing, Grave van Hoochstraeten, Baron van Leuse, Heere van Nimy, Farbus, Eeckeren ende Brecht, Edelman van de camere van syne Doorluchtigste Hoogheyt, Gouverneur, Capiteyn ende Hooch Baillue van Dornick ende de Lande van Thornef. Doen te wetene, dat wy volcomelyck syn geïnformeert dat, nyet tegenstaende onse ordonnancien als oyck dieghene, die eertyden syn gemaect geweest by onse voorouders, Heeren Graeven ende Gravinnen van Hoochstraeten, belangende het onderhouden van de merckdagen binnen onse Vryheyt van Hoochstraeten, die dair aff van allen ouden tyden is geprevilegeert geweest, dat, nochtans diversche monopoliers ende voorcoopers dagelycx soecken met alle listen ende practycken de voors. ordonnancien te contravenieren, hen vervorderende achter de hant secretelyck ende in 'theymelycken op te coopen alrehande coopmanschappen van eetwaere, deselve vervuerende buyten onsen Lande ende Graeffschappe van Hoochstraeten, sonder dat deselve binnen de voors. Vryheyt, volgens de voors. ordonnancien ende keurboecke syn gemerckt geweest, soeckende alle omwegen ende diversche baenen, omme met sulcke ende dergelycke goeden ende waeren te ontsomen ende by

onsen Officieren ende keurmeesteren nyet achterhaelt te worden. Waeromme soo eest, dat wy, omme dair inne te versien, by desen onsen voors. Officieren ende keurmeesteren van onsen Graeffschappe van Hoochstraeten, hebben gegunt ende verleent, gunnen ende verleen en aen de soo binnen onsen dorpe van Brecht als onder den dorpe van Eeckeren, omme tallen tyden, soo wanneer sy eenighe van den voors. voorcoopers oft monopoliers aldair sullen connen becomen oft achterhaelen, deselve heure goeden aldair te moghen arresteren, apprehenderen ende calengieren, soo sulcx hen sal goetduncken ende bevinden sullen te behoiren. Bevelende ende ordonnerende by desen onsen Drossaerdts van Eeckeren, Schouthet van Brecht, ende allen anderen onsen Officieren, deselve in gene voors. is te doene, des versocht synde, alle behulp, bystand ende assistentie mogelyck synde. Behoudelyck, ingevalle van proces, dat de kennisse dair aff sal staen by onsen Schepenen der voors. Vryheyt van Hoochstraeten, ende nyet by Wethouderen, dair de voors. arresten, apprehenden ende calengierighen sullen geschieden. Aldus gedaen in 't casteel van Dornick, desen XXVII^{en} February 1607. Ende was onderteekent, Kaerle van Lalaing, Grave van Hoochstraeten. Dair beneffens gedrukt staende opt spatium het cachet van syne voors. Excellencie.

B

Extract vuyt secker articulen by forme van doleantie van wegen die Borgemeester, Schepenen ende Geswooren van de Vryheyt van Hoochstraeten gepresenteert aen syne Excellencie myn heere die Grave van Hoochstraeten, op den XXIX October 1620, luydende onder andere aldus :

In der voeghe dat die van de Vryheyt geschapen syn een nieuw proces tegens die van de voors. dorpe te moeten aenveerden gelyck sy tegen die van Ryckevorsel proces in den Raede van Brabant syn sustinerende tot conservatie van de autoriteyt van de heere Grave ende haere gerechticheyt, ende oude immemoriale possessie.

Biddende seer oytmoedelyck dat uwe Excellencie gediend sy hen daertoe te assisteren ende mede te voeghen met hen, tot het verantwoorden van dyen tegen de voors. dorpe.

(Op de marguine stont geappostilleert alshier naer volght :)
Son Excellence désire voir les pièces du procès ici mentionné pour y mestre l'ordre qui convient pour la conservation de son autorité et maintiennement du dit Keurboeck.

(Plus bas.)

Son Excellence se joindra contre tous ceux qui seront convaincu d'avoir contrevenues au dit Keurboeck.

C

De Staten Generael der Vereenichde Nederlanden hebben met advies des Raets van State geaccordeert, ende accorderen by desen aen de Vryheiden ende dorpen resorteerende onder de quartieren van Breda, Bergen-op-Zoom, Ryen, Herenthals, Hoochstraeten, Acchel, Santhoven, enz., dat de inwoonderen derselver Vryheiden ende dorpen, off andere aldaer gegoet wesende, hare eyghen vruchten ende gewasch, (de thienden in de respectieve dorpen vallende daeronder begrepen,) onder malcanderen off aen anderen sullen vercoopen, ende deselve gecofte soo wel, als haer eyghen gewasch, met schepen, wagens oft karren moghen transporteren naer de steden ter wederzijden. Dat sy oock in 's vyants steden sullen vermoghen te coopen ende naer hare woonplaatsen te transporteren, 't geene sy tot haer lyffsnoottruft, huyshoudinge, vorderinge van haer handwerck, ende reparatie van haer huysen ende schueren van doen sullen hebben, ende dat sy 't selve wederom tot gerieff alleen van de ingesetenen sullen moghen uytvercoopen mette cleenen; sonder dat sy volgens 't placcaet yets altoos uit den steden van deses syde sullen mogen vervoeren oft met draegen. Alleenlyck datten dorpen die toegestaen is yets op lysten te halen, daerinne sullen moghen continnueren volgens de lysten ende ordre hun alrede gegeven off noch te geven. Ende dat sy mede 't zelve onder haer tot gerief metten cleinen sullen mogen uytlijten. Aldus gedaen ter vergaderinge van de Hoochgemelte Heeren Staten Generaal, in 's Gravenhagen op ten II September 1626.

Ende was gearapheert Arnde Gelffken. Onderstont. Ter ordonnantie van den heere. Onderteekent J. van Goch. Hebbende daerneffens het cachet van de Generaliteyt daerop gedrukt.

Nederwaerts stondt. Naer collatie gedaen aen d'originele, is dese daermede bevonden concorderende, by my, Secretaris tot Roosendael, den XI September 1626. (Was onderteekent) L. Verelst. Gecollationneert teghens de voors. copie auctentycq van dacte ende onderteekent als boven, is deze daermede van woerde tot woerde bevonden t'accorderen.

Quod attestor.
Botterschot. Not^s.

D

Alsoo in den Raede des Conincx, geordonneert in dese syne Majesteyts Lande ende Hertochdomme van Brabant, waere op den dertiensten deser tegenwoordigen maendt van April overgegeven ende gepresentert geweest seeckere supplicatie by oft van wegen d'ingesetene van de Vryheyt ende dorpen van Hoochstraeten, hun generende met boter, hoenderen ende andere eetwaren ten platte lande op te coopen ende te merckt te vueren binnen de Stadt van Antwerpen, daerby te kennen gevende in substantie hoe dat hun supplianten van allen tyden ende *soo lange de inlantsche oorloghen hadden geduert*, was geoirlooft ende toegelaeten geweest binnen de voors. Vryheyt ende den geheelen Lande van Hoochstraeten door, mitsgaders overal op omliggende dorpen van de ingesetenen der selve indifferentlyck op te coopen ende te vergaderen alderhande sorten van victualien, ende deselve met wagens ende karren weeckelyck ter merckt te vueren binnen de voors. stad van Antwerpen, tot groot gerieft ende solagement van de gemeyne ingesetenen derselver, sonder dat sy dienaengaende oyt eenige molestatie oft quellinghe was aengedaen. Ende hoewel die supplianten in het voors. oudt gebruyck nyet en behoirden te werden gestoirt, soo waer nochtan sulcx, dat d'Officiers van den Lande van Hoochstraeten ende van de andere omliggende dorpen, daer sy de voorschreven waeren gaen opcoopen, hun vervoorderen den supplianten daer inne alle stoornisse ende beletsele te doene, hun funderende op den placcate van syne voors. Majesteyt van den XII Octobris XVe achtentnegentich, vernieuwt den sesten marty 1627, daerby expresselyck soude wesen verboden eenigerhande provisie van lyfftochte ten platten lande int gros te coopen om te

voeren in beslotene steden; maer dat die landtluyden souden gehouden wesen de voors. erfftochten selver te merckt te draegen, te voeren ende te coope te stellen in de voors. steden ende andere plaetsen vrymerckten hebbende. Twaere nu soo, dat de naeste merckt soude wesen de Vryheyt van Hoochstraeten, dewelcke geduerende de gepasseerde oorlogen soo seer was vergaen, datter qualyck verteert oft verhandelt wierde, gelyck oock de wegen ende baenen overal, soo seere onveylich ende dangeux waeren van de soldaeten die dagelycx aldaer passeren ende grasseren, dat den particulieren ingesetenen was onmogelyck vrij ende onverhindert de voors. merckten te frequenteren, soo het hun oock te seer ongelegen was metten cleynen de voors. lyfftochten selver te coope te draegen binnen de voors. stad van Antwerpen, dewelcke van daer was gelegen sesse ende seven uren gaens, soo deurdien sy ten minsten twee ofte drye daegen hun souden moeten absenteren van hunnen huysen ende hun labeuren negligeren ende versuymen, alsoick dat veele van de huyslieden in drye maenden soo veele boter, hoenderen, etc., nyet en souden weten te vergaderen, dat sy eenen halven waghe ofte kerre soude connen bevrachten. Ende gemerckt, dat 't voors. placcaert alleenlyck spreeckt van degene die ten proffijte van de grossiers ende monopolisen vergaderen de victualien die, te merckt comen souden ende geenssints van de supplianten die tot ontlastinge van particuliere landtluyden, de voors. eetwaeren selver te merckt te vueren ende vercoopen binnen de voorschreven stad van Antwerpen, ende dat oyck in dese conjuncture van tyde, de gemeyne inwoonderen derselver stad, in verre naer nyet en souden connen versien worden van 't gene hun van noodde was voor hunnen daegelycxschen nootdrufft, soo verre, de supplianten den voors. hunnen coophandel soude werden benomen, gelyck by experientie ende voorleden jaeren menichmael was bevonden, dat oock de supplianten egheene eetwaeren en waeren gewoon geweest noch alnoch en begeren ten platten landen te coopen, om deselve te verthieren ende selver te slyten binnen de voors. stad van Antwerpen. Soo hadden de voors. supplianten den voors. Raede seer oitmoedelyck gebeden, dat denselven gelieven wilde te declareren, dat de supplianten vryelycken soude moghen continueren hunne voorschreven coophandel, ende overal ten platten-

lande vergaderen ende coopen alle soorten van victualien, om deselve tot ontlastinge van de landtluyden te vueren ende te vercoopen in de voorschreven stad van Antwerpen, sonder te misdoen tegens den voorschreven placcate, mits dat sy nyet en sullen doen eenich bedroch oft monopolie, ende voorts, t'ordonneren de voorschreven Officieren dyent sal mogen aengaen, hen desen volgende te reguleren, de supplianten daervan verleenende acte. Welcke supplicatie wel ende int lange in den voors. Raede gesien ende gevisiteert synde, ende tot dyen d'Officierfiscael van Brabant. T'Hoff, midts den redenen in dese requeste verhaelt, permitteert den supplianten by provisie ten plattenlande op te coopen poellerye, boter, eyeren ende dyergelycke eetwaeren, ende deselve t' Antwerpen te venten volgende de politicque ordonnantie binnen deselve stadt onderhouden. Verbiedende alle Officieren ende bevelhebberen te contrarien eenighe van dyen beletselen te doen. Aldus gedaen binnen der Stadt van Brusselle, den een en twintigsten Aprilis in 't jaer ons Heeren duysend sesse hondert ende seven en twintich. (Onderteekend.) Steenhuyse. Onderstont. Aldus t'accordeert van woorde tot woorde met de originele acte geschreven in parcquement ende onderteekent als voren, bij mij Notaris residerende 't Antwerpen. (Onderteekent) G. la Dosserie.

E

Philips by der gratien Godts, Coninck van Castillien, van Leon, van Arragon, Eertshertoghe van Oistenryck, Hertoghe van Bourgonie, van Lotryck, van Brabant, van Limborch, van Luxemborch. Den iersten van de deurweerderen van onsen Raede van Brabant hierop versocht, saluet.

Wy hebben ontfanghen die supplicatie van den Borgemeesteren, Schepenen ende Gesworen der Vryheyt van Hoochstraeten, inhoudende hoe dat volgende den Keurboecke aldaer ende de immemorale observantie van dyen, de ingesetenen van de voors. Vryheyt ende Lande, consisterende in diverssche dorpen, syn schuldich ende gehouden henne coopmanschappen van graenen, boter, eyeren, hoenderen, gansen, koyen, beesten, peerden, ossen, schapen, verkenen ende alle andere dyergelycke levende beesten bynnen de voors. Vryheyt te moeten merckten aleer

deselve op oft in andere plaetsen oft steden te vervueren, vercoopen ende distraheren, welcken, nyettegenstaende soo, hebben diverssche personen hun babtiserende ingesetenen van de voors. Vryheyt ende dorpen van Hoochstraeten, over eenighen tyt vervoirdert de voorschreven eetwaeren ende bestiaelen buyten de ure oft tyde metten voors. keurboecke gestatueert, alomme den voors. Lande van Hoochstraeten op te coopen ende naer hun goetduncken te vervueren tot grooten interesten ende prejudicie van de ingesetenen der voors. Vryheyt, ende oyck directelycken tegens den voors. statuten ende observancie van dyen. Welcken aengemerckt ende dat den wille oft intentie nyet is van ons dat iemant van syne gerechticheyt ende immemorale possessie via facti sal worden gedestitueert, soo souden de supplianten by middelen van maintenue tegens de voors. contraventie ende turbatiën gerne doen versien. Omme waertoe te geraecken, soo syn de verthoonders hun keerende tot ons, seer ootmoedelyck biddende dat ons gelieve hun te verleenen onse opene brieven van maintenue in behoirlycke forme daertoe dienende.

Waerom soo eest, dat wy, desen aengesien, u ontbieden ende bevelen, daertoe consenterende by desen, dat, sooverre u blycke van de possessie ende gebruyck der voors. supplianten mitsgaders van de turbatiën ende beletten hen daerinne gedaen alsoo voors. is, soo veele dats genoeg sy, ghy indyen gevallen geroepen, de voors. personen hun babtiserende ingesetenen van de voors. Vryheyt van Hoochstraeten, ende alle andere, die daeromme sullen behoiren geroepen te syn, ende ghy des van wegen de voorschreven supplianten sult worden versocht tot al sulcken daeghe, ure ende plaetse alsdat behooren sal ende ghy hen bescheyden sult, de voors. supplianten in de voorschreven hunne possessie ende gebruyck van de voors. vrye merckten, mitsgaders in de oude observantie ende keuren daeraff dependerende, van onsen wegen houdt ende mainteneert, ende doet houden ende manteneren. Doende expres geboth ende bevel van onsen wegen de voors. personen hun babtiserende ingesetenen van de voors. Vryheyt van Hoochstraeten, ende allen anderen dyen dat behooren sal, ende ghy des van wegen als voore sult worden versocht, dat sy de voors. supplianten van de voors. vrye merckten midtsgaders van de oude possessie

ende breucken daertoe behoorende, peyselyck ende vredelyck doen ende laeten possederen ende gebruycken, ende alle turbation ende beletten de voors. supplianten daarinne gedaen, terstont ende sonder vertreck costeloos ende schadeloos affdoen ende repareren, oft doen affdoen ende repareren, ende hen verdraeghen, de voorschreven supplianten daerinne meer te tuerberen oft molesteeren in eenigher manieren, deselve personen ende alle andere dyen dat behooren sal daertoe, op dats noot sy, bedwinghende by ende met allebehoorlycke wegen ende manieren van bedwanghe daertoe dienende. Ende ingevalle van oppositie, weygeheringhe oft vertreck, sooverre u blycke, alsoore, daeght d'opponenten te comparereren t'eenen sekeren gelegenen daeghe voor onse seer lieve ende getrouwe die Cancellier ende luyden van onsen Raede van Brabant, om aldaer, die redenen van hinder, oppositiën, weygeringhe oft vertreck op te doen ende te verclaeren, t'antwoorden ende inder saecke voorts te procederen soo behooren sal. Onse voors. Cancellier ende Raetsluyden ten voorschreven daeghe overschryvende t'gene des gy in desen sult hebben gedaen, diewelcke wy ontbieden. Ende gemerkt dat van alle materiën possessor ende van maintainue ons die kennisse toebehoort, consenterende dat sy partyen gehoort, goet, cort, onvertogen recht doen, ende expeditie van Justicie. Want ons alsoo gelieft. Gegeven binnen onse Stadt van Bruessele, den lesten Augustus seshien hondert seven en twintich. Ende van onsen Rycken het sevenste. Onderstont. Bij den Coninck in synen Raede. Ende was onderteeckent. J. Fordin.

Vuyt crachte vande originale opene besegelde brieven van maintainue, waer aff dese copye is, ten versuecke van de schepenen, Borgemeester ende Gesworen der Vryheyte van Hoochstraten, impetranten, hebbe my, Deurweerdere ondergeschreven, getransporteerd op ten XIIIe ende XVe September 1627, aan de personen van Peeter Jan Thys, Henrick genaempt Quaetaes, de weduwe Peeter van Ekeren, Adriaen haer soone, Peeter haer soone, Adriaen Coninx, Christiaen Peters, op den Santberg, Jacob van Gheel, Peeter Bode, Jan Mertens, respective ingesetenen tot Meere; Jacob Adriaen Basen, Goyvert Willemse, de weduwe Adriaen Janssen, Adriaen Coninx, Jan Timmermans genaempt Hertoch, Cort Jan, respective ingesetenen van Meerle,

Beernaert Joosens van Bavel, Jan Wouter Laets ende Cornelis Gysen respective ingesetenen van Wortel, nae visie ende lecture gedaen der voors. opene brieven van maintainue opde Vryheyts-huyse der voors. Vryheyte van Hoochstraten collegialitert vergadert wesende, ende alsoo my gebleken was achtervolgende den ceurboeck der voors. Vryheyte, mitgaders de turbatie by denselven gecommiteert te doen, daerna hebbe ick van wegghen syne Conincklyke Majesteyt gemainteneert de voors. Schepenen ende Regeerders der voors. Vryheyte, ende alsoo de voors. personen versochten ontfanghen te worden in oppositie; daarna hebbe ick van wegen syne Conincklyke Majesteyt gedacht de voors. personen te comparereren voor den Souvereynen Rade van Brabant, op de rolle van den zesten Octobris anno voors. om aldaer te aenhooren alsulcke versuecke ende conclusie, etc., ten eynde in de opene brieven naerder geruert, etc.

Datum ut supra des toirconde.

G. J. BONAERTS.

F

Aen myne Eerw. Heeren Borgermeesteren ende Schepenen der Stadt van Antwerpen.

Verthoonen oytmoedelyck de schamele ingesetenen van de Vryheyte van Hoochstraten, hoe dat deselve Vryheyte is van seer cleyn begrype, qualyck versien van huysen, van luttel landts ende weynighe communicanten diewelcke al te samen moeten leven van hunnen handwercken ende van de neringhe ende hanteringe, die sy gewoon syn geweest te doen op de jaer ende weeck merkten daerop de voors. Vryheyte is gefondeert. Nu eest soo, dat deur de overtredinge van den placcaeten, ende de particuliere politicque ordonnantiën eertijts gemaect ende vuytgegeven in faveur ende tot hanthoudinge van de voors. merkten, deselve merkten t'sedert eenige jaeren herwaerts teenemael syn vergaen, ende noch dagelycx meer ende meer vergaen door de vercooperye van alle lyfftochten ende victuaillen, die buyten de voors. merkten op de dorpen daer rontomme met wagenen ende kerren, contrarie de voors. placcaeten ende ordonnantiën vergadert ende wech gevoert worden naer dese stad van Antwerpen, sonder dat degeene, die gehouden syn hunne waeren

ende coopmanschappen op de voors. merckten te brengen, deselve begeeren te blyven frequenteren, alles onder 'texele dat eenige ingesetenen van de voors. dorpen op hun subreptis te kennen geven by den Hove provisionelyck soudén syn vergunt de voors. vercooperye te mogen doen. Welcken aengaende, zy remonstranten proces moeten sustiueren tegen de voors. vercoopers, die soo veele by UE. hebben weten te practiseren by naecte subreptie, hun remonstranten ongehoirt, dat UE. hun hebben gevuecht mette voors. vercoopers, luyt d'acte van den XVIIIe September 1627, hiermede gaende, alles tot der remonstranten grooten achterdeel, midts denwelcken ende dat hun onmogelyck, is cesserende de voors. merckten, de beden, subsidien ende andere lasten te connen opbrengen. Dat oock de stadt van Antwerpen ende d'ingesetenen derselver int minsten daerby niet en worden vercort oft geintresseert, gemerckt den mercktdach weckelyks binnen de voors. Vryheyt wordt gehouden op eenen woonsdach. Dat alle waeren ende coopmanschappen op de voors. merckten openbaarlyck ten voors. daege te coope gestelt synde, evenwel binnen de voors. stadt goetstyts connen vervoert ende tot minderen pryse vercocht worden als de vercoopers connen gedoen, deselve buyten de voors. merckt vergaderen tot verdruckinge van veele schame menschen ende particulierlyck van de remonstranten, die dickwils met gelt omme al loopen ende geen boter oft andere eetwaeren en connen becomen tot hunnen nuttelycke onderhoudt. Soo bieden sy, remonstranten, seer oytmoedelyck, dat UE. gelieve van d'acte van voors. voeginge te desisteren ende stellen partyen tegens partyen, oft emmers ende in allen gevalle te comitteren eenige heeren commissarissen vuyt UE. collegie, die hun op 't ghene voors. is sullen informeren, om hun rapport gehoort, voorts gedaen te worden naer behooren. Dwelck doende, etc.

In margina staat :

Mijnheeren Borgemeester en Schepenen hebben gecommitteert Hugés Charles de Merle, Gallo de Salmanca, Ridders, Schepenen, dat hun op den innehouden deser zellen informeren, om tvoors. gedaen ende hun rapport gehoirt, geordonneert te worden naer behoiren.

Actum IX November 1634.

FABRE 1634.

G

Monsr JOES,

Oorsaecke dat ick u nyet eer en heb geschreven is dese, dat ick wat van uytter stadt ben geweest, nyettemin de saecke van de botercoopers is behoorlyck bewaert. Partye heeft alleenlyck geconcludeert tot intrevenientie van de bevelen in hun oepene brieven begrepen. Ende ingevalle van proces tot recredentie van expenses oft dat anderssints wesende, dwelck is eene ordinarisse conclusie in materie van maintenue. Maer om wel te doen, sullen wy ons behooren te houden in ons oudt gebruyck. Den schouteth Boterpot blyft alhier de straten geselschap houden ende heeft als gisteren avondt met my gehouden eenige discoursen bij form van beclach, van dat den heere Drossardt ende U. L. de Vryheyt qualyck soude wesen geaffectionneert. Dwelck ick met redelijcke propositen heb geexecuteert ende hem gesecht, dat inder eeuwichheyt nyet en sal bevonden wordden dat de merckt van Hoochstraeten soude wesen eene dwanchmerck(t). Ende dat oversulcx het geallegeert cuerboek hem sooverre nyet en conde strecken oft de nabuerige dorpen ende ingesetenen deselver fortselyck te dwingen binnen de voors. Vryheyt te merckt te moeten comen. Daerop hy my egheene, jae, seer maeger solutie, heeft weten te geven. Ick en can niet nyet droomen wat den voors. Schouteth alhier soolange is maeckende. De saecke van maintenue soude ick raetsaem vinden, dat wy die met caele sinne behoorden te vervolghen ende interim te continueren het oudt gebruyck, ende alle nersticheyt doen dat wy moegen geraecken tot restitutie van de affgepande eetwaeren en bekent, nyettemin reserve my totten heere Raede.

Uwe ende andere aldaer.

Met haesten. Bruxelle desen XIIIe October 1627.

U eerw. dienstwilligen dienaer,
P. VAN DER SANDEN.

H

Aan syn Exellentie myn Genadige Heere den Grave van Hoochstraten.

Verthoonen met oitmoedige reverentie die Borgemeester, Schepenen ende gemeyne ingesetenen uwer Exellentie Vryheyt van

Hoochstraten, hoe dat zij van allen ouden tijden van over de drye hondert jaren ende meer, syn geweest in peyselycke ende vredelycke possessie van binnen de Vryheyt te hebben ende te houden eene weeckmerckt, die altyd gehouden is geweest ende noch gehouden wordt des woensdaechs, ende waartoe d'ingesetenen van de dorpen van den Lande ende Graefschapp van Hoochstraten gehouden (syn) henne goeden ende eetwaren van boter, hoenderen, eyeren, granen, beesten ende andere eens aldaer ter merckt te brengen, voor ende alleer sy deselve aen eenige voorcoopers oft elders buyten den Lande van Hoochstraten mochten vercoopen oft vervueren, op de penen in den Keurboeck gestatueert, gelyck oyck dyen volgende by de Heeren Graven van Hoochstraten hoochloffelycker memorie, naer dyen de Vryheyt mette dorpen van Meer, Meerl, Ryckvorssel, Wortel ende Minderhout, tot een Graefschappe syn gerigeert ende geuniceert, sekere ordonnantie ende statuyten opt houden van de merckt binnen de voors. Vryheyt syn gemaect ende gestatueert tot onderhoudt ende stichtinge van goede policie ende tot welvaren van d'ondersaten, ende ierst byden Edelen welgeboren ende vermogende Heere, Heer Antonis van Lalaing, ierste Grave van Hoochstraten saliger gedachtenis, in den jaere 1534, ende daernae vernyeuwt in de maent van Meert anno 1548, ende wederomme daernae geconfirmeert by Vrouwe Elisabeth van Culenborch, syne weduwe Gravinne, ende by wylen Heeren Philips van Lalaing, Grave van Hoochstraten, in de maent van meert in den jare XV^c vyffenvyftich, naer welcke voors. ordonnantiën ende statuyten, d'ondersaten van 't voors. Graefschap hen oyck tot noch toe hebben gereguleert ende henne goeden ende coopmanschappen als voor binnen de Vryheyt weeckelyck ter merckt gebracht, vuytgenomen eenige jaeren herwaerts. Dat die van Ryckevorssel ierst hen daertegens hebben partye gemaect, ende proces tegen die supplianten gemoveert in den Raede van Brabant in den jare 1609, ende noch hangende ende ongedecideert, onder 't dexeles dat sy hebben een banck apart met Schoutet, Schepenen ende Gesworen, ende tot dyen diverse maten in 't drooge ende in 't natte, ende daeromme nyet en souden syn staende noch subject d'ordonnantiën oft Keurboeck van die van Hoochstraten, hoewel by grooten abuse ende misverstande, gemerckt die van Ryckevorssel is

mede een lith van het Graefschap van Hoochstraten, by de Keyserlycke Majesteit mette Vryheyt ende andere dorpen tot een Graefschap geërigeert. Dat oyck het dorp van Ryckevorssel onder 't dexeles, dat sy hebben een banck apart, die hen precheys by den selven heere Grave t' allen tyden wederomme mach benomen worden als tot twee reysen is geschiet, daeromme nyet en is affgesneden van 't voors. Graefschap ende Lande van Hoochstraten, maer wesende een lith metten andere dorpen gevoecht, geunieert ende te samen geincorporeert, soe wel subject is de politicque ordonnantiën van den heere Grave, als d'andere dorpen, in weyns macht is geweest ende alnoch is sulcke ordonnantie ende statuyten te maecken, als sy tot goede politie ende tot welvaren van henne ondersaten, bevonden is behooren. Gelyck oyck deselve ordonnantiën ende statuyten by de voors. heeren Graven syn gemaect ende gestatueert over alle syne ondersaten van het geheel Graefschap ende nyet over eenige dorpen in 't particulier, ende oyck mede altyt te voren by die van Ryckevorssel zijn achtervolght geweest. Dan dat sy hen alsnu partye maecken tot grooten achterdeel van de supplianten, ende tot quaden exemple van de andere dorpen, die welcke, van die van Ryckevorssel exempel nemende, henne voetstappen volgen, ende hen oyck partye maecken, sonder eenige goederen van eetwaren, boter, hoenderen, granen oft andere coomanschappen meer ter merck te brengen, maer deselve vercoopen binnen henne huysen aen voorcoopers, die deselve met korven ende karren daer comen halen ende vervueren naer Antwerpen oft elders, naer hen believen. Soe dat de merckt daerby teenemael te nyet wordt gedaen, nyet alleen tot grooten achterdeel van de supplianten, wesende voor den meestendeel schamele handtwerckers ende ambachtslieden, ende geestelycke personen, cloosters ende arme begynkens die dagelycx buyten de vryheyt moeten loopen op de dorpen van Hoochstraten ende Lande van Breda oft aen voorcoopers boter te coopen tot hennen nootdruft, maer oyck tot preinditie ende vilipendie van de auctoriteyt van de heeren Graven ende van henne ordonnantiën ende statuyten, ende in versmadenisse van dyen deselve te nyet doende. Ende daerby nyet alleene de voorgaende, maer oyck mede alle ander ordonnantiën, die uwe Excellentie ende nacomelingen, heeren Graven, over henne ondersaten souden

willen maecken. Ende gemerckt uwe Excellentie voorsaten altyt met eenen goeden yever, omme daerinne te manteneren henne Hoocheyt macht ende auctoriteyt, soe seer sorchfuldich geweest syn, dat sy by verscheyden ordonnantiën aen henne officieren gegeven, gewilt hebben alle deselve henne statuyten te doen achtervolgen, gelyck oyck de auctoriteyt van den Heere daerinne is gelegen, deselve te doen achtervolgen ende manteneren, om de consequentie die daer vuyt soude volgen tot wederspannicheyt van syne ondersaten.

Soe bidden die supplianten oitmoedelyck, dat uw excellentie gedient zy by alle bequame middelen, tot conservatie van syne auctoriteyt ende welvaren van de supplianten hierinne te voorzien, opdat d'ordonnantie ende statuyten by den Keurboecke gestatueert, wederomme worden achtervolght naer henne forme ende inhouden.

I

Besluit van Albert van Lallaing, Graaf van Hoogstraten, betrekkelijk de Vrijmerkt. 10 september 1629.

Aelbert van Lallaing, Grave van Hoochstraten, Horne, Renneborch, Bailloeul; Baron van Leuze, Pecq, Eyne, Cortesem; Heere van Weerdt, Lande van Altena, Eeckeren, Brecht, Vimy, Farbus, St-Martin, Gauchin, Hooft Capitein van eene Compagnie van ordonnantie ten dienste van zijne Majesteit, etc. Doen te wetene. Alsoo die Schoutet, Schepenen ende Gesworenen van onse Vryheyte van Hoochstraten ons clachte hebben verthoont, dat de ordonnantien ende statuyten hier voormaels gemaekt ende geplubliceert opt stuck van de Vrymerct van onse voirs. Vryheyte ende des daeraff dependeert, sedert eenige jaeren herwaerts niet en zyn onderhouden, ende dat teghens ende in verachtinge van de selve, die Schepenen, Gesworen ende gemeyne ingesetenen van onsen voirs. Graeffschappe hun dagelyks zoo verre vergeten, dat zy openbaerlyk in hunne huysen ende op hunne heerden vercoopen de eyeren, botere, hoendere koyen, calveren, verkenen, sehapen ende andere bestiaelen, mitsgaders alle soorten van graenen, gegroeit ende gewasschen int voirs. Graeffschappe, dwelck zy nochtans gehouden zyn, op de voirs. Vrymerkte te brengen aeler zij die

moghen vercoopen ende vuyt ons voirs. Graeffschappe vervoert te worden. Soo oock eenighe soo stout ende onbeschaemt zyn, dat zy hun vervoorderen by schoonen lichten daghe te comen ende hun te vinden te huysen ende woonsteden van verscheyden landluyden, onse ondersaten, opcoopende ende vergaderende allerhande victualien, gevogelte ende andere waeren, die op de voirs. merckt soudén comen, deselve vervoerende buyten ons voirs. Graeffschap, waerdeure geschapen ware dat de voirs. Vrymerckt ten lesten soudén moeten geheel vergaen ende alle de neringhe ende handeligen, daerop onse voirs. Vryheit is gefondeert, gediverteert worden, eene saecke niet alleen van quade consequentien, strydende directelyck teghens d'inhouden van voirs. ordonnancien, maer oock tenanderen tot grooter achterdeel van ons ende van onse goede ingesetenen onser voirs. Vryheit. Soo eest, dat, niet willenden meer lyden in eeniger manieren sulcken disordre, maar promptelyck daer inne versien, hebben wy in conformiteyt vanden voirs. ordonnancien, daertoe gehadt d'advies van onsen Raedt ende van andere rechtsgeleerde, geordonneert ende ordonneren mits dese de poincten ende artyckelen hier naer volgende, dewelcke wy verstaen voirtaen onverbreckelyck geobserveert ende onderhouden te worden. In den iersten ordonneren ende bevelen wy wel expresselyck allen ende iegelyken onse ondersaeten van onsen Graeffschappe van Hoochstraten, van wat state ende conditie zy zyn, alle provianden, waeren ende provisien van lyfftochten ende alle soirten van graenen, comende van hunnen ghewassche, selver te voeren ende te dragen in onse voirs. Vryheyte, ende de selve op de voirs. Vrymerckt aldaer te coope te stelle, ende tot hunnen schoonsten te vercoopen. Verbiedende hun eenighe van de selve provianden, waeren ende provisien van lyfftochten te vercoopen in hunne huysen oft andersints in wat maniere het zy, om vuyt ons voirsc. Graeffschap vervoert ende elders vercocht te worden, tenware deselve ierst gemerckt waeren geweest op de voirs. Vrymerckt van onse voirs. Vryheyte van Hoochstraten. Verbiedende insgelycks allen voorcoopers oft monopoliers hun houdende binnen oft buyten ons voirs. Graeffschappe, eenigerhande provianden, waren ende provisien van victualien in de voirs. Vryheyte oft op de voirs. dorpen buyten die ordinariesse mercktdagen optecoopen en te vervoeren vuyt ons

voors. Graeffschappe, ten waere hun bleecke by gheloofweerdighe certificate dat de selve op de voors. merckt zyn gemerckt geweest, ende niet en hebben connen vercocht worden. Willende dat de ghene, die metter daet sullen wesen achterhaelt contrarie van desen gedaen te hebben tzy vercoopere oft coopere, ende oock alle deghehenen, die dese onse brieve sullen vilipenderen ende misachten, verbeuren sullen de penen ende boeten naervolgende, te wetene: die zynen rogge, garste, boeckweye, hauvre oft andere graenen vercoopt, buiten die voirs. merckt om vuyt voors. Graeffschappe vervoert te worden, alleer zy tselve op de voors. merckt van de voors. Vryheyt sal gemerckt hebben ghehad, sal verbeuren, soo dickwils hy daer overe sal wesen gecallengiert, van ieder sester dertich stuyvers; van botere, eyeren, hoenderen, ende diergelycke eetwaeren, ende van allerhande gevogelte insgelyck dertich stuyvers; van koyen, ossen, peerden, schaepen, verckenen, ende andere bestiaelen, dry karolus gulden. Ende die hun vervoirden met corffven, karren, waeghen oft andert-sints in wat manieren het zy, in de voirs. Vryheyt oft op de voors. dorpen buiten die ordinairisse mercktdagen te vergaderen ende op te coopen eenighe der voors. provisien van lyfftochten, waeren ende coopmanschappen, sullen verbeuren de provisien, waeren ende coopmanschappen, die sy alsoo vergadert ende opgecocht sullen hebben, ende daerenboven arbitrairlycken worden gecorrigeert. Te verdeylen de voors. penen ende boeten in dryen: d'eene derdendeel ten behoeve van den officier, d'andere derdendeel ten behoeve van den aenbrengere, ende 't derde derdendeel, ten behoeve van den keurmeesteren oft vorsters die de calengieringhe ende d'executie van desen sullen gedaen hebben. Blyvende voirts de voirs. oude ordonnancien ende statuyten in hunne cracht, macht ende vigeur, voer soovele zy dese niet en contrarieren. Ende ten eynde niemandt van deze ordonnancien onwetenschappe en pretendere, ontbieden ende bevelen onse Drossart van Hoochstraten, ende allen anderen officieren ende justiciere die des aengaen sal, dat zy, ende elck van hun, terstonts ende sonder vertrek, deselve doen condighen, vuytroepen ende publiceren alomme binnen onse Vryheyt ende dorpen van onsen Graeffschappe van Hoochstraeten, daer men gewoon is vuytroepinghen ende publicatien te doene. Doende procederen tot onderhoudt ende observantie dyer tegens de overtre-

ders ende ongehoirsame by executie van de voors. penen ende boeten, sonder eenighe gunste dissimulatie oft verdrach. Ghedaan in onsen casteel van St-Meertens, desen 10 septembris duysent sesse hondert neghen en twyntich.

(get.) ALBERT VAN LALAING.

Graven van Hoochstraten.

(Zegel.)

J

Gezien by den onderschrevene twee requesten mette stucken daeraen hangende, beyde gepresenteert aen syne Exellencie den Heere Grave van Hoochstraeten, d'eene by de Borgemeester, Schepenen, Gesworene ende gemeyne ingesetenen der Vryheyt van Hoochstraeten, d'andere by Wethouderen ende gemeyne ingesetenen van den dorpe van Ryckevorsel, doende ten eynde dat syne Exellencie d'ordonnantiën ende statuyten van den keurboek van Hoochstraeten soude doen achtervolgen den geheelen Graeffelyckheyden deure, ende d'andere ten eynde dat syne Genade soude verclaeren syne intentie nyet te weesen d'ingesetenen van Ryckevorsel onder de nieuwe ordonnantie van het keurboek te begrypen.

Is d'advies, dat die van de Vryheyt van Hoochstraeten nyet en syn gefondeert om een iegelyck te willen onderwerpen de merckt van Hoochstraeten, in sulcken verstande gelyck sy 't selve by hunne requeste syn vuytleggende, van dat nyemanden syne waeren ende soude mogen gaen vercoopen buyten den Lande van Hoochstraeten dan ierst en vooral deselve op de marckt van Hoochstraeten geproeft hebbende, dwelck oyck 't verstant van den keurboek nyet en is, waervan sy de extracten hebben geexhibeert, maer brengen deselve alleenlyck mede, dat nyemand en mach syn goet bynnen den Lande van Hoochstraeten aen eenighe vercoopers te vercoopen, om voider, 't sy binnen oft buyten den voors. Lande van Hoochstraeten, gevuert oft vercocht te worden. Sulckx dat het voorschreven keurboek alleenlyck heeft willen verhueden den vercoop bynnen den voorschreven Lande van Hoochstraeten ende voorder nyet. Ende het en soude in de macht van den Heere Grave van Hoochstraeten nyet wesen syne ondersaeten voider t'obligeeren ende dwingen hunne goederen

te moeten brengen te merckt binnen Hoochstraeten, sonder die buyten de voors. Lande te mogen vueren ende vercoopen tot hunnen meesten prouffyte, midts dat het selve soude strecken tegen de gewoonelycke liberteyt van het comercie.

Maer voor soovele die van Hoochstraeten onder hun keurboeck ende merckt willen betrecken d'ingesetenen van Ryckevorssel, dwelck dat sy dyenaengaende wel syn gefundeert, gemerckt dat het is waerachtich ende blyckt dat van allen ouden tyden Vorsel is geweest een leth ende dependentie van Hoochstraeten, ende synde 't selve gescheyden by gewillighe scheydinghe ende deylinghe tusschen Heeren Jan ende Hendrick van Cuyck, gebroeders, in den jaere derthien hondert acht en vijftich. Soo is by de scheydinghe ende deylinghe expresselyck besproken, dat sy heure merckten houden, hunne laeckenen maecken ende alle andere goede hercommen houden metter Poort van Hoochstraeten, gelyck sy voortyts plaegen. In der voegen dat die van Vorssel ten regarde van de merckt ende keurboek, altoos een hebben moeten blijven met die van Hoochstraeten.

Nyet oirguerende dat die van Ryckevorssel pretenderen te hebben een merckt apaert, volgende den titel daaraff synde van den jaere derthien hondert seventich, want de voorschreven merckt aldaar nouwelyck is ingestelt geweest by den voorschreven Heer, Henrick van Cuyck, dwelck hy nyet en vermochte te doen in preiuditie van de condicie ende voorwaerde op dewelcke hy de Heerlyckheyte van Vorssel heeft gedeylt, waertoe concurreert dat die van Vorsel in geene possessie en syn van eenige merck te hebben. Zulcx dat den voors. brief van den jaere derthienhondert ende 't seventich ten regarde van de voors. merckt moet gehouden worden voor verslapan ende sonder effect. Sonderlinge, synde het voors. dorp van Vorsel wederomme gecomen in den hoopen van de Heeren van Hoochstraeten, ende dat het altesamen is geerigeert in een Graeffschap van over hondert en meer jaren.

Van gelycken en oirgueert nyet de confirmatie die zy van den Heere Grave van Hoochstraeten souden mogen vercregen hebben van hunne privilegiën, charteren, costumen ende hercomen, want deselve confirmatiën nyet voorder en syn te verstaan dan voer soovele zy daer van syn geweest in possessie,

met expresse reserve van het recht van den Heere Grave ende allen anderen thun (?) waerdeur moet verstaen worden, nyet d'intentie geweest te zyn van aen die van Vorsel te confirmeren de merct, die hun bij den voorschreven Heer Hendrik van Cuyck, in 't jaere derthien hondert tseventich, tegen het bespreck van syne scheydinge ende deylinge verleent is gheweest. Ende aengaende de differentie van de maete die souden mogen gebruyckt worden binnen Vorsel ende binnen Hoochstraeten, deselve en heeft geene gemeynschap mette andere mits dat diegene, die elders te merct gaet hem moet reguleren naer de maete die aldaer wordt gebruyckt, ende nyet naer de maete van de plaatse vandaer hy is gecomen. Ende om dyen aengaende alle confusiën in het Land van Hoochstraeten te schouwen, soo soude de Heere Grave van Hoochstraeten wel doen de maeten van graenen ende andere waeren te egalieren het geheel Lant deur, waertoe men meynt dat hy macht heeft als hebbende de hooghe justicie. Ende in alle gevalle tot meerder versekerheyte, kan de nieuwe ordonnantie nopende de vereeninghe van de maete doen confirmeren in den Raede van Brabant.

Sonder dat eenighe consideratie mentert datter verscheide concurenten syn bynnen de Heerlyckheyte van Vorsel, mits dat men aen de voorschreven renten geen preiuditie en sal doen, maer sullen de rentieren sulcke quantiteyt ende qualiteyt van graenen ontvangen, gelyck sy tot noch toe gedaen hebben by middel van reductie van de maete, dwelck lichtelyck kan geschieden naer proportie van 't geene dat de maete grooter sal worden gemaect dan die tot noch toe binnen Vorsel is gebruyckt.

Ende wesende het dorp van Vorsel appendentie ende dependentie van het Graeffschap, soowel als andere dorpen daaronder resortierende, en hebben geen redene van hun meer te bevryden van de politicque ordonnantie by den Heere Grave met interventie van de Weth te maecken dan andere.

Alsoo geadviseert bynnen Brussele den XI April 1630.

(get.) M. VAN DEN HOVE.

K

CASUS

Dat tanderen tyden 't Graeffschappe van Hoochstraeten heeft toebehoort twee gebroeders.

Dat den oudsten broeder heeft gehadt ende beseten de Vryheyd van Hoochstraten metten dorpen van Meer, Meerle, Wortelende Minderhout.

Dat den joncxsten broeder heeft behouden gehadt de Heerlycheyd van Ryckevorssel.

Dat eeneygelyck van de voors. Heeren in hunne voors. heerlycheden, hebben gemaect sulcke ordonnantie als sy nootelyck hebben gevonden gehadt tot onderhoudt van alle goede policie.

Dat naer de afflyvicheyt van den joncxsten broeder de voors. heerlycheyd van Ryckevorssel is wedergekeert op den oudsten broeder en de gevueght ende geannexeert aen zyne voors. andere heerlycheden. (1)

Dat de Kennisse van alle saeken smaeckende crime, oft daerinne ceuren oft breucken syn gelegen, tsedert is genomen bij de Schepenen der voors. Vryheyd met seclusie van de Schepenen van Ryckevorssel.

Dat d'ingesetenen van Ryckevorssel oyck altyt ter saecken van dyen, voor Schepenen van voors. Vryheyd hebben te rechte gestaan, sonder dat oyt gemandt hem daerteghen heeft geopponeert.

Dat dyenvolgende alle questiën ende geschillen ende processen van saecken raeckende criem, ceuren oft breucken, van allen ouden tyden syn beleyt voor de voors. Schepenen van de Vryheyd, ende ter Manisse van den Schouteth van Hoochstraten gedecideert ende gevonnist.

Dat de voors. Schepenen daarvan syn in vredelycke en rustelycke prossessie.

1) De erfopvolging is hier niet juist weergegeven. Het tegenovergestelde is gebeurd. Jan van Cuyck, heer van Ryckevorsel, zoon van Hendrik, is bij het onverwacht overlijden van zijn kozijn Jan heer van Cuyck en van Hoogstraten, Janszoon, in het bezit getreden van Hoogstraten. Wenemar, hun oom, heeft zich Cuyck toegeëigend.

Dat de Bancke die binnen de voors. heerlycheyd van Ryckevorsel is gebleven alleene kennisse is nemende van saecken civile, erven, onterven, ende tgene daarvan dependeert.

'Tis soo, dat die Graven van Hoochstraeten, met advise van de Schepenen van de Vryheyd van Hoogstraeten, hebben gemaect over 't geheel Graeffschappe eene ordonnantie generael, begrypende de ceuren ende breucken, dienende tot onderhoudt van alle goede policie.

Welcke ordonnantie sy hebben verstaen dat soude worden achtervolgt, soowel binnen Ryckevorsel als andere syne heerlycheden.

Dat nochtans die van Ryckevorssel swaericheyd maecken hun te regaleren naervolgende de voors. ordonnantie.

Ierst, vuyt dyen deselve soude syn gemaect hun ongehoort ende ongeroepen.

Ten anderen, dat sij soudén hebben particuliere ceuren, pretenderende onder prétexte van dyen, hun te exempteren van de ceuren begrepnde in de voors. ordonnantie van de voors. heeren Graven, ende alsoo te bevryden van de mercte die sy gehouden syn mette voors. Vryheyd te houden, ende dyenvolgende alle hunne waeren, coopmanschappen ende gewasch, aldaer ter merct te brenghen.

Dat sy hun oyck vervoorderen te maecken eenen Ceurmeester vuyt hunne eygene autoriteyt, sonder den heere Grave des aen te siene.

Ende, want 'tvoorstel van dyen van Ryckevorssel, vuyt redenen hier boven gededuceert, neyt en can bestaen, ende dat hun alle kennisse is benomen van saecken, daerinne criem, ceuren oft breucken syn geleghen, ende overgegeven aen de Schepenen van Hoochstraeten, die over memorie van menschen daer van syn in vredelycke possessie.

Dat oyck de particuliere ceuren van voors. heerlycheyd syn gederogeert ende te nyet gedaen ende voorsulcx moeten worden gehouden bij de voors. generaele politycke ordonnantie, ende dat sy nyet en vermoghen contrarie yet te doene, vele min Ceurmeesteren te ordonneeren.

Dat voorts de drooge ende natte maten verre van den anderen syn verscheyden, synde de mate van Ryckevorssel vele cleynder, als de maten van de voors. Vryheyd ende andere dorpen van voors. Graeffschappe.

QUERITUR

Oft die van Ryckevorssel nyet schuldich en syn te volgen d'inhouden van de voors. ordonnantie generaele ende andere, die de heeren Graven tot beter onderhoudt van alle goede policie, met advise van de voors. Schepenen der voors. Vryheyte, soude goedvinden alnoch te maecken. Ende dat doende, alle hun gewasch, waeren ende Coopmanschappen binnende voors. Vryheyte te merckt te brengen, op de penen gestatueerd by de voors. ordonnantiën.

Item, oft dadvies oft consent van de Schepenen van Ryckevorssel tot d'maecken der voors. ordonnantiën noodigh is.

Item, oft die heere Grave nyet en is gefondeert te verbieden d'executie van den ceurboeck van Ryckevorssel ende den preteusen Ceurmeester d'executie van d'ampt, daertoe hy by dyen van Ryckevorssel soude moegen vercosen syn, als strydende tegen d'autoriteyt vandenselven heere Graeve ende in prejudicie van syne voors. ordonnantien.

Item, oft die heere Graeve nyet ende soude vermoghen, met advise van de Schepenen van Hoochstraten, te esgaleren de maten van Ryckevorssel mette de maten van de Vryheyte ende andere syne dorpen, maekende te saementvoors. Graeffschappe.

Ende alsoo de mate te cleyn is, sulcx dat sy op de mercte die sy gewoon syn te frequenteeren met hunne maeten nyet en connen volmeten.

Oft die heere Grave met advise van de voors. schepenen, nyet en soude vermoghen de voors. maeten te vermeerderen van het weynich datter gebrecke, om te voldoene de maeten van de plaetsen daer sy hunne waeren ter merct vyeren.

ADVIES

Geleth hebbende op den bovenstaanden Casus ende Queritur, gedraecht het advys vande ondergeteekenden, dat den heere Graeve van Hoochstraeten, als hebbende vanden Prince vanden Lande de hooge juridictie oever Hoochstraeten, Ryckevorssel ende andere syne heerlyckheden, in ende over deselve heerlyckheden vermacht te maecken alle alsulcke politycque ordonnantien als hem goetdunckt, behoudelyck dat se nyet ende smaecten monopolie, prejuditie van den Prince, belastinge oft

eygen baetsoeckinge, contrarie de generaele privilegien vanden Lande van Brabant ende hem particuliere privilegien, soo verre sy eenige hebben.

Sonder dat, in tstellen oft maecken van sulcke politycque ordonnantien, nootsaekelyck vereischt is het consent ofte advys van de Schepenen van de plaetsen, ende mach mede den heere Grave veranderen ende verbieden tgeene hy goet ende redelyck vindt, ende deshalven doen soo veel ende meer als de Schepenen doen van de steden, die het maecken van politycque ordonnantiën hebben vuyt permissie ofte privilegie van den Prince, te wylen hy alle de macht ende de hooge juridictie van den Prince is hebbende, sulcx, dat hy moet gehouden worden als staende in de plaetse van den Prince, soolang als nyet en blyckt van eenige gelimiteerde macht, daeraff de perfecte kennisse geweten kan worden vuyt de verheftueren ende particuliere denombrementen, die van deselve heerlyckheden ten leenboecke van Brabant staen, ende aldaer gehouden moeten worden.

Aldus geadviseerd t'Antwerpen desen derden November 1629
(get.) L. BIEL, 1629.

Tot conforte van voors. advys dient 't gheene in sekeren ouden geschreven boeck is vindende, den bovenstaanden adviseur gecompileert ende in ordre gestelt by yemandt vuyt Vlaanderen in de maniere gelyck een tractaet van de practycque van Vlaanderen, daerin onder den tytel van hooge justitiers staat aldus; sy vermoegen te maecken edicten, statuten ende ordonnantien op haere laeten ende opzetene, straetschouwinghe te doen, deurgaende waerheden, ougstwaerheyden ende anderen te houden, penen ende boeten op te stellen tot 60 ^{fl} parasis ende daeronder.

(get.) L. BIEL, 1629.

L

Philips, by der gratiën Godts, Coninck van Castiliën, van Leon, van Arragon, van beyde Sicilliën, van Jerusalem, van Portugael, van Navarre, etc. Den iersten van de deurweederen oft boden van onsen Raede geordonneert in desen onsen Lande

ende Hertochdomme van Brabant, hierop versocht, saluyt. Wy ontbieden u, ende indyen des noot sy, committeren by desen, dat soo verre u blycke by acte van sekere onse daertoe gecommiteerde, dat de costen gedaen, gehadt ende geleden by ende van wegen d'ingesetenen, soo ten deele van de Vryheyt van Hoochstraeten als van eenige dorpen daeronder resortierende, hen generende met botere, pollerye ende diergelycke eetwaeren, met hen die Schepenen, Gesworene ende andere ingesetenen van selve dorpen in sekere saecke oft proces oratoir, dwelck sy in onsen voorschreven Raede hebben moeten sustineren als rescribenten ende impetranten, mitsgaders de Wethouderen onser stadt van Antwerpen, als geinteresseerde ende gevuechde, tegens de Borgemeesters ende Geswoerene der voorscreven Vryheyt van Hoochstraeten, Supplianten, ende den heere Graeve deselver plaetse, insgelycx gevuechde, ende gemodereert voor de voorschreven helft, daerinne begrepen de naerkosten, in 't geheel. ter somme van acht hondert vier carolus guldens vyff ende eenen halven stuyver; den carolus gulden tot twintich stuyvers gerekent. Ghy indyen gevalle ten versuecke van de vs. rescribenten, impetranten ende onse vs. Wethouderen, executeert de boven gementioneerde somme ten pryze voorscreven ende tot betaelinghe deselver bedwinght realyck ende met feyte dengene oft diegene die daerom zal oft sullen behooren bedwongen te syne, met oock u te betaelene uwen redelycken sallaris van deser uwer executiën, ende van des te doene, wy u volcommen macht geven by desen, ontbieden ende bevelen voorts oock by desen, allen anderen onsen ende der smaalreheeren, rechteren, justicieren, officieren ende ondersaeten ons voorscreven Lants van Brabant, dyen dat aengaen sal mogen, dat sy ende eenen iegelycken van hen soo hem toebehoort, u, dit doende, gehoorsaem syn, alle behulp ende bystandt doen, soo verre gy behoeft, ende zije des van u versocht wordde. Want ons alsoo gelieft. Gegeven in onser Stadt van Brussele den 16^e Juli XVIc dry en veertich.

By den Coninck in synen Raede.

(get.) J. VAN DE PERRE.

Executie op costen.

XXXVIIS.

(Zegel).

Gezien by ons, Ferdinande de Boisschot, Baenderheere van Saventhem, Ridder van d'Ordre van St. Jacob, Raedt van Staete, Cancellier van Brabant, etc. ende Jan van de Perre, Greffier van den Raede van Syne Majesteyt geordonneert in Brabant, commissarissen in desen gedeputeert, die declaratie ende verificatie van den costen, vacatiën ende deboursementen gedaen, gehadt ende geleden by ende van wegen d'ingesetenen, soo ten deele van de Vryheyt van Hoochstraeten als van eenighe dorpen daeronder resorteerende, hen generende met botere, poellerye ende diergelycke eetwaeren, met hun gevuecht die Schepenen, Gesworene ende andere ingesetenen van de selve dorpen in sekere saecke oft proces, dwelck sy in desen vs. Raede hebben moeten sustineren als rescribenten ende impetranten, midtsgaeters de Wethouderen der stadt van Antwerpen als geinteresseerde ende gevuechde, tegen de Borgemeester, Schepenen ende Gesworene der vs. Vryheyt van Hoochstraeten, insgelycx gevuechde, ende in welcke costen, deselve supplianten voor d'een helft, daerinne begrepen de naercosten, int geheel by vonnis van den vs. Raede op den vijftden 7ber lestleden syn gecondemneertd geweest. Gesien oock d'acte van den 25 february insgelycx lestleden, waerbij blyckt dat vs. supplianten, inplaetse van diminution, hebben geimploreert gehadt d'officie van den voors. Raede, ende op al geleth, de vs. costen, vacatien ende deboursementen, hebben geweest ende syn by ons, Commissarissen bovengenoempt, getaxeerd ende gemodereert voor de vs. helft, daerinne begrepen de naercosten, int geheel ter somme van acht hondert vier carolus guldens vyff ende eenen halven struyver; den carolus gulden tot twintich stuyvers gerekent.

Gedaen in der Stadt van Brussele den 16 Juli XVIc dry en veertich.

(get.) F. DE BOISSCHOT. (get.) J. VAN DE PERRE.

Het Kasteel van Turnhout

Onze lezers weten dat de hoofdstad van de Kempen een oud kasteel bezit, waar in de zestiende eeuw Maria van Hongarijë met hare hofhouding verblijf kwam houden, waar zij de hertogin van Loreinen, de koningin van Frankrijk en tal van vorstelijke personen ontving.

Later verbleef er prinses Amalia van Solms, die in Turnhout met vorstelijk vertoon hare blijde intrede deed, en hare dochter hertogin van Zim-meren; het was van uit het kasteel van Turnhout met zijne lustwarande, dat de adellijke bewoners ter valkenjacht togen naar het Grootenhoutbosch van Gierle.

Wij zullen hier die opvolging van vorstelijke en hertogelijke bewoners niet opsommen, maar ons bepalen bij de bespreking van het gebouw zelf, dat om zoo te zeggen heel de geschiedenis van Turnhout heeft meegemaakt en in den loop der tijden getuige was van zoovele blijde maar ook zoovele droeve en rampzalige gebeurtenissen, welke in onze aloude vrijheid voorvielen.

In de laatste jaren was het oude vorstelijk verblijf eenzijdig tot gevangenis, anderzijds tot gerechtshof aangewend, maar het gebouw was zoo erg vervallen dat het, vooral na de slooping der vest, eigenlijk aan een wezenlijken puinhoop geleek.

Met het bouwen eener nieuwe celgevangenis werd het kasteel aan de eene zijde ledig of ontruimd als gevangenis en de stad Turnhout, die eigenares was van het geschiedkundig gebouw en tegen de groote kosten opzag welke de herstelling vereischte, vond niets beter dan het voormalig hertogelijk verblijf te verkoopen aan de Provincie, die de lokalen in huur had, welke nog dienden tot zetelplaats der Rechtbank van eersten aanleg.

En zie, eenmaal in handen der Provincie, werd het kasteel, dank vooral aan de tusschenkomst van den bestendigen afgevaardigde Mr Louis Caron heelemaal gerestaureerd volgens de plannen van den provincialen bouwmeester Mr Jules Taeymans van Turnhout. Eerst wilde men de plans doen wijzigen, maar weldra moest men erkennen dat onze kundige Bouwmeester de zaak voortreffelijk had opgevat en dat zijne plans moesten worden uitgevoerd.

MM. Janssen-Van der Veken van Antwerpen en Jos. Horsten van Wortel werden aannemers verklaard en daar rijst nu het oude vermolmd en vermemeld kasteel uit zijne puinen, heerlijker, majestatischer dan het ooit is geweest, want niet alleen uit- maar ook inwendig wordt alles vernieuwd.

De bouwmeester haalt wezenlijk eer van zijn werk; hij schonk aan Turnhout en aan de Kempen een der prachtigste kasteelen, welke ons aan de geschiedenis van een eeuwenlang verleden herinneren. En wij wijzen met des te meer fierheid en eigenliefde op het meesterwerk van den be- gaafden kunstenaar, omdat Mr Jules Taeymans een onzer leden is en wel de verdienstelijke schatbewaarder van onzen oudheidkundigen kring *Tan- andria*.

J. S.

INHOUD — TABLE

E. H. VAN ROY. — Geschiedkundige aantekeningen over Gierle, vooral in kerkelijk opzicht	129—152
E. ADRIAENSEN. — De Vrijmarkt te Hoogstraten.	153—191
J. S. Het Kasteel van Turnhout.	192

